

BUCOVINENI ÎN PARLAMENTUL ROMÂNIEI MARI. ADUNAREA DEPUTAȚILOR, SESIUNEA 1919–1920 (II)

RODICA IAȚENCU, MARIAN OLARU

În numărul 1/2012 al publicației „Analele Bucovinei” a fost prezentată partea I a documentarului *Bucoveneni în Parlamentul României Mari. Adunarea Deputaților, sesiunea 1919–1920*.

La alegeri, desfășurate în baza decretelor-legi emise în august 1919, au participat Partidul Democrat al Unirii (condus de Ion Nistor) și candidați independenți. Bucovina a fost reprezentată de 26 de parlamentari (20 din partea Partidului Democrat al Unirii și șase independenți). Discursurile parlamentarilor bucovineni s-au referit la problemele economice ale provinciei (activitatea Comisiei de Lichidațiune de la Viena, retragerea coroanelor și unificarea valutei naționale, situația Căilor Ferate și înființarea unui Oficiu de Exploatare la Cernăuți, Legea de reformă agrară pentru Basarabia, pe marginea căreia deputații bucovineni au depus amendamente, tratatele comerciale ale României cu statele vecine), la distrugerile și despăgubirile de război și la acțiunile generalului Eduard Fischer și Aurel Onciul în Bucovina.

În prima parte a documentarului au fost prezentate două documente: *Telegrama* expusă de Erast Mandicevski în primul Parlament al României Mari din partea Bucovinei și Raportul și proiectul de lege relativ la unirea Bucovinei cu România Mare.

În partea a doua prezentăm discursurile parlamentarilor Aurel Morariu, Vasile Lițu și Iorgu G. Toma, care fac referire la distrugerile și despăgubirile de război și la acțiunile generalului Eduard Fischer și Aurel Onciul în Bucovina.

Anexa I

Analele Bucovinei, **XX**, 1 (40), p. – , București, 2013

**Interpelarea deputatului Aurel Morariu (Partidul Democrat al Unirii,
circumscripția Storojineț, județul Storojineț), prezentată în ședința A. D. din
4 februarie 1920, pe marginea despăgubirilor de război
și a acțiunilor generalului Eduard Fischer¹**

D-le președinte, onorată Cameră, chestiunea pe care voiesc să o aduc astăzi înaintea d-voastre este o chestiune pe care o consider ca fiind o continuitate a expunerilor și lucrurilor pe care le-a arătat înaintea d-voastre d-l deputat Bălănescu în chestiunea despăgubirilor de război. Și, deși chestiunea despre care vă voi vorbi are un caracter specific al ei, precis, local, bucovinean, totuși cred că poate să intereseze opinia publică a întregii țări românești și este timpul ca asupra unor anume lucruri petrecute în Bucovina înainte de unirea ei cu țara mamă să se discute și în plin Parlamentul României Mari. Dacă din felul expunerilor și din datele absolut precise pe care voi avea onoarea să le aduc înaintea d-voastre se va desprinde oarecum impresiunea că chestiunea aparține poate prea mult unui domeniu teoretic, atunci vă rog, onorați domni, să aveți răbdare și, ascultând expunerea până la sfârșit și văzând care este concluziunea la care ajung, să urmăriți și să vedeți că ne găsim în fața unei chestiuni de interes imediat practic, mai ales pentru noi, bucovinenii.

De un an de zile Bucovina este liberă, de un an și mai bine Bucovina este liberată prin jertfele enorme ale fraților și, mai presus de toate, ale fraților din Vechiul Regat. Bucovina noastră se bucură de această libertate, de care de aproape de un secol și jumătate dușmanii noștri haini au privat-o, dușmanii, astăzi prăbușiți după urma îngâmfwării lor și tendinței de a stăpâni și cotropi lumea. Poporul bucovinean, nesfârșit de fericit pentru unirea sa cu Patria Mamă, se apropie de Vechiul Regat românesc, căruia îi datorește libertatea sa de azi cu dragoste, cu toată sinceritatea și cu acea încredere cu care copilul se apropie de bunul său părinte. Și cred, onorată Cameră, că nu este o formă convențională pe care o îndeplinesc când rostesc aceste cuvinte de la această înaltă tribună, ci este o datorie pe care în sfârșit noi, bucovinenii dezrobiți, trebuie să ne-o facem, dând expresie convingerii și recunoștinței noastre că meritul d-voastre – și aici mă adresez d-lor deputați din Vechiul Regat – este enorm de mare în câștigarea libertății, după care noi un secol jumătate am jeliți. În adunările pe care le-am avut în timpul vacanțelor de iarnă cu alegătorii noștri în diferite părți ale Bucovinei dezrobite, am înțeles și am văzut că în conștiința poporului bucovinean este adânc înrădăcinată această conștiință a datoriei sale de a fi mulțumitor față de Vechiul Regat

¹ Dezbaterile Adunării Deputaților (în continuare se va cita D.A.D.), „Monitorul Oficial” (în continuare se va cita M.O.), nr. 30, 6 februarie 1920, p. 399–407.

pentru libertatea și vrednicia la care bucovinenii au fost chemați acum. Și, d-lor, recunoștința noastră se îndreaptă mai întâi către capul statului român care, cu vitejie și cu înaltă prevedere, a condus destinele neamului românesc, pentru ca să-l aducă la aceste zile de mare și luminoasă glorie. Nu mai puțin mulțumitori suntem acelor cărmuitori și sfetnici ai tronului românesc care, veghind cu bună grijă și cu cinste asupra intereselor obștii românești de pretutindeni, au avut aceste frumoase rezultate pe care azi cu toții le sărbătorim și nu e mai puțin adevărat că numai prin destoinicia și prin nesfârșita, admirabila trăinicie a armatei române s-a putut înfăptui minunea care se cheamă azi idealul românesc.

D-lor deputați, în frunte cu Vechiul Regat român, românismul de pretutindeni a fost chemat la grele jertfe în timpul acestui război care de curând s-a încheiat. O zicătoare românească zice, și probabil că înțelepciunea poporului român sintetizează prin acest proverb timpurile de urgie și suferințe prin care a trecut în cursul veacurilor, „pe acela pe care Dumnezeu îl iubește, mai întâi îl pune la grea încercare”. Noi am trecut cu toții prin cele mai grele încercări și dacă Vechiul Regat a jertfit din sângele, avutul, din puterea și floarea tineretului său atât de mult, n-a lipsit și jertfa pe care a trebuit să o dea și provinciile robite de un dușman hain, care a căutat să ne stoarcă în toate chipurile, nu a lipsit și jertfa Ardealului, Bucovinei și a Basarabiei. D-lor deputați, expunerea mea se va ocupa de o parte din aceste jertfe pe care Bucovina, silită, forțată, a trebuit să le aducă, și expunerea de azi se va ocupa, mai ales, de capitolul tragic, în adevăr, pe care l-a înscenat și cu diabolică măiestrie l-a dus la capăt fostul general Fischer², comandantul jandarmeriei din Bucovina.

De la începutul războiului mondial, din vara anului 1914, Austria, care pornise un război extern împotriva statului rus și a celorlalți aliați ai noștri, a inaugurat și un război intern împotriva populațiunii civile de diferite naționalități, după provinciile în care acele naționalități locuiau. În Bucovina, războiul intern se ducea mai cu deosebire

² Eduard von Fischer (1862–1935) a fost comandantul Jandarmeriei din Bucovina. A avut o carieră militară, fiind distins cu numeroase ordine și medalii militare. Din anul 1915 a fost general maior. În octombrie 1927 a primit titlul de Cavaler al Ordinului „Maria Terezia”. Este autorul unor lucrări cu caracter geografic și care privesc istoria războaielor din Principatul Moldovei. În anul 1899 i-a apărut, la Cernăuți, lucrarea *Die Bukowina. Eine allgemeine Heimatkunde, verfaßt anlässlich des 50jährigen glorreichen Regierungsjubiläums Seiner k.u.k. Apostolischen Majestät, unseres allergnädigsten Kaisers und obersten Kriegsherren durch die k.u.k. Gendarmerie des Landesgendarmeriekommandos*. În 1935 și-a publicat, la Viena, cartea de memorii *Krieg ohne Heer: meine Verteidigung der Bukowina gegen die Russen* [Război fără armată: apărarea Bucovinei de către mine împotriva rușilor]. Cf. Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. I, Iași–Suceava, Editura Princeps–Biblioteca Bucovinei „I. G. Sbiera”, 2004, p. 377; http://ro.wikipedia.org/wiki/Eduard_Fischer.

și cu mai multă strășnicie împotriva poporului românesc și a celui ucrainean. Din datele pe care voi avea onoarea a le arăta înaintea onoratei Camere veți vedea, d-lor, o parte din tragedia care, de la iunie 1914 și până la prăbușirea statului austro-ungar, s-a desfășurat sângeros pe cuprinsul întregii Bucovine. Îmi voi lua libertatea, d-lor, să citesc câteva date, rezumând numai cele mai caracteristice și mai atipice, pentru ca, ilustrând ceea ce s-a petrecut în Bucovina, să ajung la concluziunile pe care voi avea onoarea să le desfășor.

Capitolul întâi al expunerilor mele se ocupă de așa-numitele arestări, deportări, confinări, adică deținerea în lagăre de internați, în împrejurări mai puțin severe decât a unei internări propriu-zise, de confiscări, distrugerii de averi particulare și de condamnări la ani de zile de pușcărie. Încep acest capitol al expunerilor mele citând, cum am zis, doar numai cazurile mai caracteristice. La 30 august 1914, plutonierul de jandarmi din Doroșăuți, județul Zastavna, îl arestează pe preotul George Dracinschi și fiica sa, Vera, în etate de 16 ani. Vina acestor oameni era: preotul bănuie de rusofilism, iar fiica sa de crima de les-majestate. Amândoi au fost ridicați și deportați. În timpul escortării au fost maltratați în chipul cel mai grozav. Mai ales în orașul Stanislau, din Galiția, poporul evreiesc și-a bătut joc de ei, scuipându-i, huiduindu-i și lovindu-i, de-împlu sângele. Domnișoara Dracinschi a suferit grozava insultă de a fi târâtă de păr pe străzile civilizatului Stanislau, rănindu-și grav mâinile. Și toate acestea se petreceau – scrie preotul – în hohotele și huiduielile poporului patriot austriac, „fără ca garda care ne escorta să fi luat cea mai mică măsură pentru scutul nostru”. Din Stanislau, preotul Dracinschi și fiica sa au fost transportați, împreună cu alți 700 de nenorociți, prin țara ungurească, peste Sătmăr, până la tabăra internalilor din Thalerhof³. Aici au fost supuși

³ După izbucnirea Primului Război Mondial, autoritățile austriece au înființat mai multe lagăre de internare pentru populația civilă bănuie de acte de trădare față de Monarhia Habsburgică. Acestea erau situate în provinciile germane din vestul monarhiei austriece. După înființarea curților marțiale (prima dintre ele și-a început activitatea în septembrie 1914 și a funcționat pe rând la Cernăuți, Gura Humorului, Vatra Dornei; în Bucovina au funcționat și curți marțiale pe lângă Brigada nr. 35, Brigada „Lilienhof” și Divizia nr. 43; din martie 1915 au funcționat curți marțiale la Cernăuți și Rădăuți), în lagărele de internare erau trimiși acei cărora la acțiunea penală preliminară nu li s-a putut dovedi nicio vină. Pentru populația sârbă s-au înființat astfel de lagăre la Mostar, Arad și Dobo. Lagăre de internare pentru populația civilă au funcționat și la Gellersdorf, Wilnsdorf, Ober Hollabrunn. Pentru „elementele suspecte” din Galiția și Bucovina s-a înființat, în septembrie 1914, lagărul din Thalerhof (în apropiere de Graz, capitala Landului Steyr din Austria). Complexul era format din barăci pentru cei internați aici, locuințe pentru ofițerii și soldații comandamentului și apartamente pentru cancelaria acestuia, putând adăposti până la 8 000 de oameni. La doi ani de la înființare, în 1916 s-au ridicat și barăci pentru spital, case de izolare pentru noii sosiți, o casă pentru infecțioși, un apartament de baie și un local de arest. De asemenea, s-au construit o biserică catolică și o capelă ortodoxă. Lângă acest complex se afla cimitirul lagărului. Primul comandant

unui regim de sălbatică teroare. Comandantul de pe atunci al lagărului, colonelul Stadler, dăduse ordin gărzii de pază să ucidă imediat pe orice internat care ar îndrăzni să-și arate nemulțumirea sau să facă vreun gest de protestare împotriva tratamentului aplicat în lagăr internaților, că doar, încheia d-l colonel, toată afacerea nu costă decât un proces-verbal de o jumătate de coală de hârtie. Bărbați, femei și chiar copii, indiferent de condiție și clasă socială, dormeau în corturi improvizate pe pământul înghețat. Holera și tifosul secerau zeci de oameni pe zi. În scurt timp, numărul morților îngropați sub o pădure din apropierea lagărului s-a ridicat la 2 000. În reclamațiunea sa, preotul Dracinschi cere să fie despăgubit din averea particulară a fostului general Fischer care, zice preotul, a pricinuit dezastrul său și al familiei sale întregi, pierzând toată averea, sănătatea sa și a fiicei sale.

În comuna Șerăuții de Sus, din județul Cernăuți, au fost arestați de plutonierul de jandarmi Max Zucher, următoarele persoane: Ion a lui Iacob Mateiciuc, agricultor, arestat la 9 august 1914; Cornel Keiwan, învățător, arestat în aceeași zi și amândoi eliberați ca nevinovați la 3 septembrie 1915; Ion a lui Iacob Poraicu, agricultor, arestat

al lagărului a fost colonelul Stadler, secondat de căpitanul Fasching. Securitatea lagărului era asigurată de peste o mie de soldați. Primul grup de „trădători” din Galiția și Bucovina, 3 000–4 000 de oameni (preoți, avocați, țărani, călugări, femei și copii), supus inițial arestului miliar în închisoarea de la Stanislau, a sosit la Thalerhof la 4 septembrie 1914, fiind transportat cu trenul, pe ruta Sătmar–Budapesta–Graz. Până în mai 1917, când au fost sistate transporturile de deținuți spre Thalerhof (în urma interpelărilor deputaților cehi în Parlamentul de la Viena, lagărele de la Thalerhof, Mostar, Arad și Doboș au fost desființate, iar cetățenii internați au fost fie trimiși acasă, fie forțați să-și stabilească domiciliul în unul dintre orașele din vestul monarhiei), aici au fost internați 30 000 de oameni, originari din Bucovina și Galiția; în jur de 2 000 dintre aceștia și-au găsit sfârșitul la Thalerhof. Marea majoritate a victimelor din lagărul supraaglomerat au murit fie din cauza unor epidemii – tifos exantematic, holeră, erizipel (boală infecțioasă a pielii) sau dizenterie, fie din cauza violenței și a tratamentului inuman la care erau supuse. Mormintele vechi ale lagărului au fost deschise la 23 iunie 1937, când a avut loc sfințirea osuarului din cimitirul parohiei Feldkirchen (Graz), care adăpostește și osemintele de la Thalerhof. A fost alcătuită o carte a morților, unde sunt trecute numele celor decedați (1 767 persoane din Galiția și Bucovina), carte care se păstrează în cancelaria parohiei din Feldkirchen. În anul 2012, la inițiativa colonelului în rezervă Manfred Oswald, comunitatea din Feldkirchen a realizat o placă funerară în patru limbi, care amintește de faptul că între 1914 și 1917 au fost internați aici circa 30 000 de oameni din Galiția și Bucovina, iar între 1917 și 1918 au fost aduși circa 5 000 de prizonieri de război ruși. În interiorul osuarului au fost montate 20 de plăci comemorative cu numele celor 1 767 de persoane decedate în lagăr, preluate de colonelul Manfred Oswald din Cartea morților aflată în parohia din Feldkirchen. Problema numărului și a rămășițelor victimelor din lagărul de la Thalerhof încă nu este clarificată, existând presupunerea că ar mai fi și alte oseminte îngropate pe terenul aeroportului unde a fost construit lagărul. Cf. Teodor Balan, *Suprimarea mișcărilor naționale din Bucovina pe timpul războiului mondial. 1914–1918*, Cernăuți, Editura autorului, 1923, p. 57, 134–143; Georg Hoffmann, Nicole-Melanie Goll, Philipp Lesiak, *Thalerhof 1914–1936. Die Geschichte eines vergessenen Lagers und seiner Opfer* [Thalerhof 1914–1936. Istoria unui lagăr uitat și a victimelor sale], Herne, Editura „Gabriele Schaefer”, 2010.

în aceeași zi și eliberat abia după un an; Dumitru a lui Nicolae Locovei, student, arestat în aceeași zi și eliberat la 15 iunie 1915; Leonti a lui Grigore Boico, arestat în aceeași zi și eliberat după zece luni; apoi Ion Bezboroho, arestat la 1 martie 1915 și eliberat la 9 octombrie 1917, deci după doi ani și șase luni; Ștefan Poraicu, arestat la 1 martie 1915 și eliberat în martie 1918, deci după trei ani; Ilie Poraicu, arestat la 2 martie 1915 și eliberat în august 1915, după ce fusese deținut timp de șase luni în arest preventiv în temnița Tribunalului din Suceava. Afară de Ilie Poraicu, ceilalți au fost internați în tabăra de la Thalerhof, supuși celui mai neomenos regim acolo, în timp ce acasă gospodăriile și familiile lor au fost distruse.

Agricultorii Alexandru Humeniuc, Matei Dimitriuc, George Șandru, Ananie Dzurabeț, Alexandru Coican, Ion Chabaila, Mihail Lesec și Grigorie Codrean, toți din comuna Văslăuți, au fost arestați de jandarmii d-lui Fischer în toamna anului 1914, deportați în cele mai cumplite și umilitoare maltratări și insulte și internați timp de trei ani în lagărele din Theresienstadt (Bohemia)⁴ și Thalerhof, lângă Graz, în Styria. Tot avutul a fost prădat și nimic în timpul absenței lor de acasă.

La 5 iulie 1914, preotul Emilian Makowiewicz din Cernauca a fost arestat, împreună cu soția sa, de jandarmii Pokoi și Klappa. Arestarea s-a făcut din ordinul d-lui Fischer pentru simple bănuieli. În timpul transportării spre Thalerhof a fost insultat și maltrat. În orașul Graz a fost scuipat și bătut de persoane din societatea bună germană, ba chiar și de cucoane. Soția sa, internată și ea în același lagăr, a murit acolo, în urma marilor suferințe morale și fizice îndurate. Amănuntele pe care le relatează preotul Makowiewicz sunt cu adevărat senzaționale și-ți fac impresia de lucruri pe care numai în romane sau povești [le] poți afla.

În județul Siret au fost arestate, din ordinul d-lui Fischer, 186 persoane pe simple bănuieli sau denunțuri anonime. Acești oameni au fost deținuți parte în pușcăriile de pe

⁴ La Theresienstadt (actualmente Terezin, oraș din nordul Boemiei, Cehia), Iosif al II-lea a construit, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, o fortăreață militară, una dintre ultimele fortărețe bastion din Europa (cunoscută și sub numele de Mica Fortăreață). Aceasta a servit și ca închisoare, în timpul Primului Război Mondial fiind închiși aici cei acuzați de acte de trădare față de Monarhia Habsburgică. După izbucnirea celui de al Doilea Război Mondial, naziștii au închis la Theresienstadt prizonieri evrei, cehi, ruși, polonezi, britanici, francezi, români, Mica Fortăreață transformându-se în lagăr de concentrare. Fiind un lagăr de tranzit al prizonierilor spre celelalte lagăre de concentrare, pe aici a trecut un număr impresionant de deținuți (144 000, dintre care 33 000 au murit aici; alți 88 000 de prizonieri au fost, însă, deportați spre lagărele de exterminare). Între anii 1945 și 1948 a servit și ca închisoare pentru prizonierii germani. Cf. <http://dli.ro/fortareata-din-terezin-republica-ceha.html>.

lângă tribunalele din Bucovina, parte deportați în lagărele din Theresienstadt sau Thalerhof, făcând cu toții laolaltă 295 [de] ani și două luni de pușcărie.

Țăranul Mihai a lui George Todosan din Ostrița a fost arestat în septembrie 1914 de plutonierul de jandarmi Dutkievici din Molodia, astăzi Cozmin, maltratat și purtat prin toate închisorile din Bucovina și Ungaria până la Muncaci și, în fine, fiind absolut nevinovat, a fost eliberat după zece luni de grele suferințe. În acest timp, toată gospodăria i-a fost prădată și distrusă.

Învățătorul Ioan Todosan din Poieni, județul Gura Humorului, a fost arestat pe la sfârșitul anului 1915, din ordinul generalului Fischer; a fost escortat, insultat, maltratat și internat în lagărul din Thalerhof până la finele lui iunie 1916. Și e interesant să se știe că asupra celor imputate d-lui Ioan Todosan au fost ascultați nu mai puțini de 129 de martori, care toți au certificat absoluta sa nevinovăție. Vedeți cu ce fast, cu ce lux de formalități de procedură lucrau autoritățile austriece, fără să se sinchisească de enormele suferințe ale celor arestați și deținuți.

Preotul Adrian Andronic, din Pătrăuți, lângă Suceava, a fost arestat odată cu inginerul Tit Onciul, fost deputat în Dieta provincială a Bucovinei. A fost maltratat și insultat în chip ordinar de plutonierul de jandarmi Pokoi. În timpul escortării de la o temniță la alta au fost insultați și loviți de populația cu monopolul patriotismului austriac, care striga (citez după scrisoarea părintelui Andronic): „Sieht an, ein Galach und ein Deputat, lovind în noi, zice părintele, ca în niște dobitoace”, adică, pe românește: „priviți un popă și un deputat”.

Dirigintele școlar Karl Schorsch, din Vasilău, județul Zastavna, a fost arestat de jandarmul plutonier Rumygailo, în gara Verenceanca, la 4 august 1914. Escortat apoi din temniță în temniță, a fost adus la Stanislau, unde a fost cumplit maltratat de mulțime, de aceeași mulțime despre care vorbește și părintele Andronic. A fost internat apoi, parte în Thalerhof, parte în Pulkau, județul Ober Hollabrunn (Austria de Jos), până la 13 aprilie 1917.

Caracteristic e și cazul învățătorului Nicu Jemna, din Cernăuți-Mănăstereștea. Acesta a fost arestat de plutonierul de jandarmi Geliczh, în ziua de 15 octombrie 1914, în apropierea comunei Ciudei. Bănuit că face spionaj în favoarea rușilor, a fost maltratat în chip cumplit. Făcându-i-se percheziție, i s-au luat toți banii (cam 600 coroane) și, pe lângă alte hârtii, s-a găsit asupra sa și un exemplar din *Istoria românilor*, scrisă de președintele nostru, Nicolae Iorga. Atunci a fost declarat spion și condamnat la moarte prin ștreang de mai mulți plutonieri și sergenți de jandarmi. Numai intervenției întâmplătoare a unui ofițer din Vicov este a se mulțumi că omul a scăpat cu zile, fiind trimis la comandamentul de etape din Dorna.

D-l Aurel Bulandra, student, domiciliat în Suceava, a fost arestat la 1 februarie 1916, din ordinul d-lui Fischer, de către plutonierul de jandarmi Zarembo, pentru pretinsa complicitate cu rușii. A fost internat în lagărul de la Thalerhof timp de șase luni, apoi, fiind recrutat, a fost trimis pe front; rănit, a fost declarat invalid și, în această calitate, internat în lagărul de la Gellersdorf⁵; în urma amnistiei din 1917 a fostului împărat Carol⁶, a fost eliberat. Dar, în drum spre casă, fu din nou arestat, în Lemberg, de un agent al d-lui Fischer, cu numele Schachner, evreu originar din Suceava. Apoi închis în temniță la Cluj timp de cinci luni și într-o temniță din Viena, așisderea în arest preventiv, timp de șapte luni.

D-l George Palamarciuc, profesor secundar la Liceul „Ștefan cel Mare” din Suceava, a fost arestat la 21 martie 1918, în urma denunțurilor agenților lui Fischer. A fost întemnițat la Suceava și apoi în Viena timp de șapte luni de zile și numai prăbușirea Austro-Ungariei i-a adus mântuirea. D-lor deputați, dați-mi voie să vă citesc un pasaj din scrisoarea d-lui profesor Palamarciuc, prin care d-sa arată în lumina adevărului situațiunea românilor bucovineni în acele vremuri de tristă amintire. Iată ce zice d-sa: „Pentru biroul de spionaj (Abwehrstelle), căpitanul Hintz a angajat, la îndemnul lui Fischer, ca agenți numai evrei, dintre care mai cu seamă doi, Schachner și Zappler, făceau cea mai mare batjocură de bieții români care aveau nenorocirea să fie arestați la ordinul lor. Sub influența acestor agenți a început și o mare parte din populația evreiască să ia o atitudine ostilă față de români. Nu era chip să te arăți prin oraș. Populațiunea evreiască stupia și făcea observațiuni malițioase la adresa românilor”.

Preotul Vasile Rudeiciuc, din Dracineț, a fost arestat de jandarmii d-lui Fischer în ziua de 28 august 1914 și întemnițat în Cernăuți. A fost eliberat de rușii care ocupaseră Cernăuțiul și a trecut în Vechiul Regat ca să scape de prigonirile pornite contra sa. În urma acestui fapt, întreaga familie a preotului Rudeiciuc, compusă din șapte persoane, a fost arestată și supusă celui mai barbar regim de prigoniri și vexațiuni. Învățătorul Alexandru Nastasi, din Negruleasa, a fost arestat la 20 septembrie 1914 de Jandarmeria din Siret și, legat în fiare, a fost transportat la Humor unde, pe atunci, se afla d-l Fischer. Acesta i-a făcut în persoană instrucția și l-a somat pe d-l

⁵ Vezi nota 3.

⁶ Este vorba despre împăratul Carol al IV-lea al Austriei, în același timp rege la Ungariei, sub numele de Carol I, cel care a emis, la 17 octombrie 1918, numai pentru Austria, proclamația *Către popoarele mele*, prin care propunea reorganizarea Austro-Ungariei într-un stat federal, în cadrul căruia, păstrându-se instituțiile fundamentale, urmau a fi organizate, conform dorinței naționalităților din imperiu, state naționale autonome. Proclamația nu și-a atins scopul, fiind emisă mult prea târziu.

Nastasi să primească a face spionaj în favoarea Austriei. D-l Nastasi a refuzat. Atunci d-l Fischer, foarte enervat, a decretat deportarea sa la Muncaci și de aici la tabăra din Thalerhof. Acolo d-l Nastasi a rămas timp de patru luni și, în urmă, constatându-se nevinovăția sa. A fost condamnat în Graz, până la 15 noiembrie 1915. În acest timp i-a murit nevasta și tot avutul i-a fost prădat și distrus. Tovarăș de mizerii și suferințe i-a fost, în parte, profesorul Vasile Lițu, acum deputat în acest Parlament⁷.

D-l Haralambie Nichitovici, proprietar din orașul Suceava, a fost arestat la 12 mai 1918 de jandarmerie pentru bănuiala de spionaj în favorul României. A fost deportat și internat în Austria de Jos, împreună cu țăranul din Dorna, George Boncheș, fost deputat în Dieta provincială a Bucovinei. Interesantă e partea din expunerea d-lui Nichitovici, unde arată cum d-sa și fostul deputat George Boncheș tăiau lemne prin păduri și săpau prin ogoarele și grădinile nemților din apropierea Vienei ca să-și câștige existența.

Preotul Ilarion Prelici, fost cooperador în Rarancea, a fost arestat de comandantul Postului de Jandarmi din Rarancea, cu numele Wolf, în ziua de 8 august 1914. Închis mai întâi în temnița din Cernăuți, a fost apoi ridicat și transportat spre Thalerhof, împreună cu alți 14 preoți, între care și doi preoți români basarabeni, și anume: preotul din Colincăuți și cel din Rachitna. În relația pe care o dă, părintele Prelici arată marile mizerii pe care le-a îndurat în lagărul de la Thalerhof. Amănuntele privitoare la viața din acel lagăr concordă cu cele comunicate de preotul Dracinschi, despre care am vorbit anterior.

Preotul Christofor Iliuț, din Fundu Moldovei, a fost arestat în ziua de 7 octombrie 1914, pus în lanțuri și mai întâi închis într-o celulă a Cazarmei de Jandarmi din Fundu Moldovei, laolaltă cu primarul acestei comune, Toader Leuștean. Abia după trei zile a fost dus la Pojorâta. Pe drum a fost batjocorit, huiduit și lovit, mai ales de evrei.

Pamfil Cuparencu, agricultor din Ropcea, denunțat de fostul primar din Ropcea, Eudoxiu Dașchievici, a fost arestat în anul 1915 de jandarmul plutonier Baumgarten. În temeiul unor mărturii false, Cuparencu a fost condamnat la zece ani temniță și a murit în închisoarea din Thalerhof la 18 martie 1917. Au rămas în urmă nevasta și șase copii minori. Astăzi, locuitorul Andronic Mazurski din Ropcea arată că, atunci când se făceau cercetările împotriva lui Pamfil Cuparencu, el, Mazurski, fiind citat ca martor, a fost schingiuit atâta timp de jandarmul Baumgarten, până n-a confirmat pretinsa vină a lui Cuparencu. Astfel a fost apoi condamnat Cuparencu.

⁷ Deputat al Partidului Democrat al Unirii, circumscripția Dorna, județul Câmpulung.

D-l Vasile Beuca Costineanu, fost învățător în Noua Suliță, a fost arestat de jandarmerie la 20 septembrie 1914 și dat afară din slujbă. Escortat peste Humor–Dorna–Bistrița, a fost maltratată și batjocorit, mai ales de populația evreiască din acele părți. D-l Beuca Costineanu arată în relația sa amănunte foarte interesante asupra felului într-adevăr barbar cum erau tratați cei arestați de jandarmii d-lui Fischer.

Preotul Ioan Iliuț din Voroneț [a fost] arestat de Jandarmeria din Humor la 15 iunie 1916, în urma unui denunț anonim, inspirat de cârciumarul Scheuermann din Voroneț. [A fost] insultat și maltratată în Humor, în Dorna, mai ales de populația evreiască, tratat peste tot ca un criminal. Deși achitat de Curtea Marțială din Bistrița, arestat din nou de aceeași jandarmi și iar purtat prin toate închisorile. Ajuns la Sibiu, a trăit aici sub pază până la declarația de război a României. Atunci iar a fost arestat și întemnițat în închisoarea de la Ocna Sibiului. Iată ce scrie părintele: „În Ocna Sibiului am fost închis într-un arest plin de țărani români, împreună cu femeile și copiii lor. Două zile și două nopți am stat închiși fără mâncare, huiduiți și maltratați de turbații jandarmi unguri. Sute de preoți, învățători și țărani români au fost arestați și schingiuiți în zilele acelea de groază. Mulți au fost executați pe drum sau în închisori, fără nicio judecată”. Iată, d-lor, relația autentică a unui martir al Bucovinei. Iată înfrățirea durerii și martiriului nostru cu cel al Ardealului întru izbândirea aceluiași ideal. De la Sibiu, preotul Iliuț a fost dus la Cluj și de aici la Praga. Abia în aprilie 1918 a putut să se reîntoarcă acasă.

D-l George Boncheș, agricultor și fost deputat al cercului Câmpulung în Dieta bucovineană, a fost arestat de jandarmi la 27 aprilie 1916 și tradus în fața Curții Marțiale din Rădăuți, care însă l-a achitat. Totuși, d-l Boncheș a fost deportat și internat în tabăra de la Wilnsdorf, județul Pöggstall, Austria de Jos, iar apoi în lagărul de la Ober Hollabrunn⁸, unde a stat până la 1 noiembrie 1917. Cauza arestării d-lui Boncheș a fost că făcuse plângere la d-l Fischer împotriva samsarilor de pe lângă Biroul economic al Comandamentului de Jandarmi nr. 13 din Cernăuți. D-l Boncheș arătase în acea plângere că agenții economici Klier, Brodowski, Iosef Moses făceau afaceri enorme în dauna populației rurale. Daunele îndurate de d-l Boncheș de pe urma deportării și internării sale se ridică la multe zeci de mii de coroane.

D-l Vasile Lițu, profesor secundar și în prezent deputat al circumscripției Dorna, a fost așisderea arestat și maltratată de jandarmii d-lui Fischer și iată ce spune d-l Lițu despre acele suferințe îndurate de d-sa: „O lună după izbucnirea războiului, la 4 septembrie 1914, am fost chemat de sergentul major de jandarmi Schwarz la primărie

⁸ Vezi nota 3.

și deținut aici. După o noapte petrecută sub baionetele a doi jandarmi, îmi declară jandarmul Schwarz a doua zi că sunt arestat și mă întemniță în arestul Judecătoriei din Dorna. Cauza arestării mi-a fost comunicată abia după zece zile și iată care erau punctele de acuzațiune: 1. Că am scris articole împotriva Monarhiei Austro-Ungare și a dinastiei habsburgice; 2. Că am luat parte, între anii 1906 până la 1913, la toate manifestațiunile dușmănoase monarhiei; 3. Că întrețin relații cu bărbații politici din România și îndeosebi cu d-l profesor Nicolae Iorga; 4. Că sunt membru la Liga Culturală; 5. Că aş fi declarat într-o vorbire ținută la București că dorința mea și a tuturor românilor bucovineni este să se unească cu Patria Mamă; 6. Că aş fi zis cândva că e datoria românilor bucovineni să sară în ajutorul românilor din Ardeal atunci când aceștia se vor răzvrăti împotriva ungarilor”. Apoi d-l Lițu descrie cu amănunte tot calvarul suferințelor, insultelor și maltratărilor îndurate până a ajuns în tabăra internaților din Thalerhof, unde a rămas până la 10 decembrie 1914, fiind apoi continuat în Graz, până în septembrie 1917. Așisderea a fost arestat și insultat părintele profesor Dimitrie Țopa, deputat bucovinean în această onorată Cameră⁹. D-nii deputați Lițu și Țopa sunt de față și pot să confirme relațiunile pe care vi le dau și pe care dumnealor mi le-au comunicat mie.

Țăranul Ion Olariu din Volovăț a fost arestat în anul 1915 de plutonierul de jandarmi Pokoi, în urma denunțului unui detectiv evreu, care l-a denunțat că are un băiat care trecuse în Regatul Român. În urma chinurilor și privațiunilor îndurate, bătrânul om de 66 de ani a murit [la] scurt timp după arestare.

Țăranul Ion Bodnariuc din Ropcea a fost arestat în anul 1914 de jandarmul plutonier Baumgarten, care l-a maltratată în mod grozav. Între altele, acest plutonier de jandarmi inventase următoarea metodă de torturare. Având un câine foarte rău, îi dete drumul și-l asmuțea asupra nenorocitului Ion Bodnariuc, legat de mâini și de picioare, ca să nu se poată mișca. Bodnariuc a fost denunțat că ar fi vinovat de trădare de patrie. Denunțătorii săi au fost: fostul primar Eudoxiu Dașchievici, despre care vom mai vorbi, apoi evreii Berl și Pinkas Dermer, Jüdel Mentscher, Samson Finder, Șmil Fleischer, toți din Ropcea. A fost întemnițat timp de patru ani de zile.

D-l Petre Rei, diriginte poștal și învățătorul Ioan Grigorovici, amândoi din Igești, au fost arestați la 17 septembrie 1914 de jandarmul plutonier Nicolae Kuprak. Ferecați în lanțuri, au fost escortați la Bistrița, de unde, după multe și negrăite privațiuni și înjosiri, au fost eliberați, constatându-se nevinovăția lor. Învățătorul Ioan Grigorovici a murit la scurt timp după aceea, în urma mizeriilor și lipsurilor îndurate.

⁹ Deputat al Partidului Democrat al Unirii, circumscripția Sadagura, județul Coțmani.

Preotul Simion Voloșciuc, paroh în Văslăuți, a fost arestat din ordinul d-lui Fischer, la 4 august 1914. Adus în fața sa, a fost interogată chiar de d-l general – o cinste [de] care, firește, nu fiecare arestat putea să se învrednicească. Părintele Voloșciuc a trebuit să depună la mâna d-lui general un ceas cu lanț de aur, în valoare de 6 000 coroane pe atunci și toți banii, în sumă de 700 coroane, pe care îi avea asupra sa. După chinuri și batjocuri de tot felul, bietul om a ajuns, la 2 septembrie 1914, la Thalerhof, unde a fost internat. La 14 octombrie 1914, deci după o lună și 12 zile, a murit de mizerie. Toată averea distrusă și prădată e evaluată de familia rămasă la 150 000 coroane.

Preotul Cornel Tomovici, paroh în Zoiniace, județul Zastavna, a fost arestat din ordinul d-lui Fischer la 20 mai 1916. Deținut în arest preventiv timp de un an de zile, prigonit, maltrat și lipsit de tot ce e necesar pentru existență, preotul Tomovici a înnebunit. Astăzi, însă, acest nenorocit se găsește în casa de alienați din Graz. În urma sa au rămas soția, cu patru copii. Daunele sunt evaluate la 150 000 [de] coroane.

Preotul Gheorghe Lanivski, din comuna Moldova Suliței, denunțat de cărciumarul din sat, Eisig Iwanier, a fost arestat pe la mijlocul lunii august 1914 de către jandarmii Thomas Grossar și Beer pentru simple bănuieli. Suferințele îndurate de acest bun și cinstit preot român au fost grozave. Iată un capitol din epopeea suferințelor preotului Lanivski. Citez textual după relația sfinției sale: „După câteva zile petrecute în temnițele din Cernăuți, Rădăuți și Suceava, jandarmii d-lui Fischer m-au pus în lanțuri, legat cot la cot cu un țigan, cu numele Toader Băcilă, din comuna Bădeuți. Ferecat în lanțuri, alături de nenorocitul țigan desculț și zdrențeros, am fost târât pe străzile orașului Suceava, ziua mare, la gara Ițcani, unde o imensă mulțime de jidovi și străini s-au năpustit asupra mea cu batjocuri, maltratări și bătăi, ba chiar un grănicer austriac scosese baioneta ca să mă străpungă. În această învălmășeală nimic nu auzeam din partea jidovilor decât vorbe injurioase și apostrofări ca acestea: «Fiii noștri luptă pentru împărat, iar voi, popilor, trădați patria!» Timp de câteva ore am fost condamnat să ascult nemaiauzite sudalme și nimeni nu s-a găsit să mă ia în scut. Singura mea nădejde era că poate vreun român din Regat, din Burdujeni, văzând cele ce se petrec, va da de veste la București, arătând ce trebuie să sufere românii din Bucovina. Dar până la intervenția Bucureștilor, jandarmii d-lui Fischer și străinii de aici ne luau zilele. La gara din Hatna, batjocora s-a mărit. Aici a fost adus așisderea în lanțuri un alt preot bucovinean, parohul Lagadin, din Berhomet, împreună cu cântărețul bisericesc din acea comună, amândoi bănuți de rusofilism. Deci, mărimdu-se ceata «trădătorilor», s-a mărit și ceata prigonitorilor noștri. Pe drum spre Dorna, am fost închiși într-un compartiment întunecat și toți ferecați în lanțuri, eram loviți, scuipați și insultați, atât

de personalul trenului, cât și de lumea pe care conductorii o aducea în compartimentul nostru ca să-și bată joc de noi. La toate gările unde ajungeam, lume enorm de multă, adunată anume, așteaptă ca să întâmpine pe «trădători» cu insulte și huiduieli. După multe și negrăite chinuri, am ajuns la Dorna, la ceasul unu după miez de noapte. Lumea, înștiințată de sosirea noastră, ne aștepta și ne-a întâmpinat cu fluierături, huiduieli și lovituri. În Dorna am fost băgați în temniță, eu legat laolaltă cu țiganul Băcilă. Și culcându-ne pe piatra goală, nici nu puteam să-mi fac cruce și nici să-mi pun pumnii sub cap, fiindu-mi mâna dreaptă legată. Țiganul Băcilă își făcea cruce zicând: «Poate eu tot voi fi vinovat cu ceva, dar preotul acesta, de bună seamă suferă nevinovat». A doua zi, toată jidovimea și toți străinii adunați din toată Bucovina în Dorna, de frica rușilor, ne așteptau chiar de la ușa temniței în care noi zăceam nevinovați. Înnegrind toată strada, se înșiruiau în șir nesfârșit și [era] chiar cordon de paznici pentru menținerea ordinii; ca la vreo procesiune festivă se făcuse. Când am fost scoși din temniță, s-au năpustit jidovii asupra mea bătându-mă cu pumnii, scuipându-mă și aruncând cu pietre. Pălăria și hainele îmi erau albe de scuipat ca de zăpadă proaspătă. Chiar de pe acoperișurile caselor aruncau cu pietre în noi. Martori ai acestor grozave suferințe sunt, între alții, preotul Lupășteanu și profesorul Vasile Lițu, acum deputat în Parlamentul român”. Aceasta este o parte numai a relațiunii pe care mi-a dat-o părintele Lanivski și am citat-o textual după manuscrisul d-sale.

Întrerup aici șirul expunerilor aparținătoare acestui capitol, căci numărul cazurilor este infinit mai mare și trec la capitolul și mai interesant al execuțiilor sumare pe care generalul Fischer le-a ordonat și săvârșit în cuprinsul Bucovinei prin subalternii săi. Iată câteva din ele. Țăranul Vasile Țehanciuc, din comuna Dubăuți, de 63 de ani, căsătorit, având patru copii, a fost executat de către jandarmul plutonier Victor Bogosievici în ziua de 25 octombrie 1915, ora 3 și 45 minute după amiază. Ordinul de execuțiune a fost dat de d-l Fischer, prin locotenentul său de jandarmi, Spreitzenhofer, în urmă avansat maior. Fapta pentru care acest țăran a fost executat e că a refuzat să dea căruța sa pentru ajutorarea familiilor celor mobilizați și că declarase că odată ce rușii ocupă Bucovina, el nu mai recunoaște ordinele altei stăpâniri. Dar acest fapt ce se imputa lui Țehanciuc n-a fost stabilit prin martori. Execuțiunea s-a săvârșit *brevi manu* și numai în urma unei foarte sumare anchete, asupra căreia lipsesc orice acte.

În comuna Cuciurul Mare a fost executat, în ziua de 31 octombrie 1914, Constantin a lui Casian Storoșciuc, băiat de 15 ani, născut la 27 mai 1899. Execuțiunea a săvârșit-o jandarmul plutonier Johann Drescher, asistat de câțiva soldați și jandarmi de sub ordinele sale. Pretinsa faptă criminală ce se pune în sarcina acestui băiat era că el ar fi trădat rușilor poziții ale armatei austro-ungare, fapt pe care jandarmul Drescher îl conchidea din mărturia stoarsă prin terorizări și cumplite violențe de la doi martori

minori și anume, băiatul Pentelei a lui Ion Ciornohuz, de 11 ani și Vasile a lui Ion Ciornohuz, de 13 ani. Acești martori, bătuți și amenințați de jandarmul Drescher, au depus că ar fi văzut la Constantin Storoșciuc trei ruble și că Storoșciuc le-ar fi comunicat lor că de acuma el va câștiga mulți bani. Atâta a fost suficient ca, în contra oricărei dispoziții legale, minorul Constantin Storoșciuc să fie spânzurat. Ancheta ordonată mai târziu, în anul 1917, în urma unei interpelațiuni în Parlamentul din Viena a deputatului ucrainean Semaka¹⁰ a dovedit completa nevinovăție a băiatului omorât de jandarmul Drescher și toți martorii ascultați în acea anchetă, ca mama celui executat, Saveta Storoșciuc, femeia Maria Chineșciuc și martorii Ion și Pentelei Ciornohuz, au arătat că numai de groaza maltratărilor neomenoase ale jandarmului Drescher și de frică ca să nu fie spânzurați și ei, au făcut depozițiile după indicațiile și dorința lui Drescher.

Ilie Lupașcu, agricultor din Voloca, de 28 de ani, căsătorit și având trei copii, a fost executat, la 7 septembrie 1914, în comuna Voloca, de către sublocotenentul Domanschi. Motivul execuțiunii: pretinsă trădare. Nimic și nimeni nu dovedesc vinovăția omului. Toți martorii, ascultați după ce execuțiunea se săvârșise, declară că au auzit vorbindu-se despre cel condamnat cutare și cutare lucru. Pe baza unor simple și foarte vagi prezumțiuni, omul a fost spânzurat. [...] Iată, d-lor deputați, ce-mi scrie văduva Fevronia a lui Ilie Lupașcu: „În ziua de 7 septembrie 1914 au trecut câțiva soldați austrieci prin comuna Voloca și au întrebat dacă nu sunt rușii prin comuna noastră. Iar oamenii din sat au răspuns oarecum în glumă că nu-s, dar s-a dus Ilie a lui Iacov Lupașcu să-i aducă. La vorba aceasta, d-l locotenent a poruncit să-l caute pe bărbatul meu și să-l aducă la judecată, la casa pădurarului. Bărbatul meu nici nu era lipsă de acasă, pentru că avea frică de ruși și cum se afla lângă casă un nuc, iată că sosiră oamenii din sat și soldații și fără oareșcare vinovăție îl legară cu mâinile îndărăt și, ducându-l prin sat, îl ucideau cu drugi, iar ajunși în pădure, nevinovat și fără de judecată, jandarmii l-au spânzurat și m-au nenorocit pe mine, cu trei copii orfani de tată”.

Florea a lui Grigorie Olăraș și Paraschiva a lui Florea Olăraș, agricultori din Ropcea, județul Storojineț, au fost executați de jandarmii d-lui Fischer în ziua de

¹⁰ Iliia Semaka (1866–1929) a fost jurist, membru al Partidului Național Democrat. În perioada 1907–1911 a fost deputat în Dieta Bucovinei. Între anii 1915 și 1916 a fost membru al Consiliului General Ucrainean din Viena. În 1918 a făcut parte din Rada ucraineană, militând pentru preluarea, de către ucraineni, a controlului asupra Bucovinei. Ulterior s-a stabilit în Slovacia, unde a activat ca jurist. Cf. Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. II, Iași–Suceava, Editura Princeps–Biblioteca Bucovinei „I. G. Sbiera”, 2004, p. 379–380.

16 septembrie 1914, în grădina femeii Catarina Gheorghian, din comuna Pătrăuții de Jos, pe Siret. Iată și împrejurarea în care au fost executați acești oameni. Înaintând armata rusă pe la mijlocul lunii septembrie 1914 spre orașul Storojineț, s-a răspândit în satul Ropcea zvonul că rușii vor nimici prin foc toată pâinea adunată prin hambarele marilor proprietari. Sătenii din Ropcea se puseră deci în cale să ia ei din pâinea adunată pe lângă cele curți boierești și astfel și Florea Olăraș a luat o cantitate oarecare de cereale, depozitând-o în hambarul său. Primarul de pe atunci al comunei Ropcea, d-l Eudoxiu Dașchievici, a aranjat o teribilă intrigă, acuzându-l pe Olăraș de spionaj, atât la ruși, cât și, prin soli speciali, la trupele austro-ungare ce se aflau pe atunci la Pătrăuți pe Siret. Florea și Paraschiva Olăraș au fost arestați de o patrulă austriacă, condusă de jandarmi ai d-lui Fischer. Înainte de execuțiune au fost maltratați în mod oribil, căci martorii oculari Veronica Paladiuc din Ropcea, Anița a lui Toader Moldovan, Ecaterina a lui Alexandru Gheroghian din Pătrăuți pe Siret, spun că fețele lor erau umflate grozav, de nerecunoscut și vinete, de culoarea pământului. Întâi a fost spânzurat Florea Olăraș, iar apoi femeia, Paraschiva; și fiindcă Florea, deși atârnat de ștreang, nu murea destul de repede, soldatul Pucaci s-a urcat pe umerii săi cu picioarele, îndesându-l în jos. Martorul ocular Filip Gheorghian, viceprimarul comunei Pătrăuți pe Siret, spune că acești oameni au murit nevinovați și că Paraschiva Olăraș plângea și mereu da asigurări de nevinovăția sa și a soțului ei. Florea Olăraș a mers la moarte liniștit, demn și hotărât. Jandarmul Klappa, care i-a executat pe acești doi săteni și care mai are și alte isprăvi la fel la activele sale, a luat asupra-și și toți banii pe care acești nenorociți îi avuseseră la sine, fără a fi dat seama cuiva de acei bani. Iată, d-lor deputați, ce scrisoare am primit de la orfanul Simion Olăraș, fiul celor executați: „În anul 1914, luna lui octombrie, a arestat jandarmul austriac Klappa pe tatăl și pe maica mea, Florea și Paraschiva Olăraș, pentru că ziceau că au făcut înaltă trădare și i-au dus de la Ropcea la Pătrăuți, bătându-i strașnic cu stratul puștii, ca pe niște câini. În Pătrăuți i-au spânzurat pe amândoi pe mărturia fostului primar Eudoxiu Dașchievici, fără de nicio judecată. Tatăl meu a avut la el 340 [de] coroane și nu știu ce s-a făcut cu acești bani. Și fratele meu Ion și eu am fost luați la catane, că de cătănie am fost buni, iar părinții ni i-au ucis. Și am rămas și noi și frățânii mai mici orfani și cu gospodăria prădată de jandarmi și nimicită. Vă rugăm să ne ajutați”.

Țăranii Ioan Ștefanovici, de 46 de ani și George Meleanca, de 65 de ani, amândoi din comuna Cuciurul Mare, au fost executați prin spânzurare în comuna Cuciurul Mare, în ziua de 3 octombrie 1914, ora 10 și 30 minute dimineața. Fapta incriminată: pretins spionaj și les majestate. Martori sau alte probe lipsesc. Sentința de condamnare e dată în unanimitate de voturi ale patrului militar din Cuciurul Mare, improvizată în Curtea Marțială și prezidată de plutonierul districtual de jandarmi

Dionisius Preussentaus. Această Curte se compunea din: un plutonier de jandarmi, șapte sergenți, un fruntaș și doi soldați. Interesant este că membrii acestei Curți au fost martorii și acuzatorii și judecătorii și călăii victimelor. Înainte de execuțiune, oamenii au trebuit să-și sape singuri groapa în care au fost aruncați apoi.

În ziua de 22 octombrie 1914 au fost executați prin ștreang, pe peronul gării din Hliboca, fiind atârnați câte doi de felinare, următorii oameni: Dumitru Crucico, factor poștal, de 25 ani, căsătorit; Trofin Lupuleac, agricultor din Hliboca, 27 ani, căsătorit; Emil Holovaci, agricultor din Hliboca, 27 ani, căsătorit; Vasile Vijniuc, băiat de 15 ani, pâlmaș din Hliboca. Martora oculară Anița Prodaniuc, din Hliboca, fusese arestată odată cu acești patru nenorociți și a scăpat de moarte ca prin minune. Ea povestește că arestarea s-a făcut așa, din curat senin, cu prilejul unei trecătoare reînțoarceri la Hliboca a trupelor austriece, întâmplată în timpul fluctuațiilor frontului din Bucovina. Nu știe nici până astăzi pentru ce jandarmii i-au arestat și maltratat atât de grozav. Alți martori, ca Tanase Maxemiuc, Iacov Mazureac, certifică aceleași lucruri, adevărind mai ales modul cumplit în care au fost maltratați nenorociții oameni. Elena Holovaci, nevasta executatului Emil Holovaci, zice că abia a doua zi după execuțiune a aflat de moartea tragică a soțului ei, fiind chemată la îngropare. Primarul comunei Hliboca, George Nimigean, și ajutorul său, Tanase Maxemiuc, cred că cei patru inși au fost executați pentru simpla bănuială de furt. Amândoi arată însă că afară de băiatul Vijniuc, care era un stricat, ceilalți trei erau oameni foarte cinstiți și de ordine. Denunțul împotriva victimelor l-a făcut un anume Franz Zimmermann, un băutor și depravat care, după execuțiune, și-a prezentat socoteala, cerând d-lor ofițeri austriece, probabil și d-lui Fischer, o cuvenită remunerație pentru serviciile aduse patriei.

George Ilica, agricultor din Broscăuții Vechi, 38 ani, căsătorit, a fost executat prin ștreang, prin sergentul de jandarmi Kaczkowski din Budeniți. Fapta ce i se imputa era deserțiune [dezertare] și spionaj. Acte doveditoare sau martori lipsesc. Locotenentul de jandarmi Preisser, raportând asupra cazului, la 13 iulie 1917, către Comandamentul de Jandarmi nr. 13, pe atunci în Beszterce [Bistrița] (în Ardeal), se mărginește a aduce la cunoștința d-lui Fischer că execuțiunea lui Ilica s-a făcut în satul Budeniți în mod public, pentru a se îngrozi lumea prin exemplul dat și că execuțiunea s-a făcut cu toată pompa (Feierlichkeit) și demnitatea (Würde).

Vasile Gosiuc, muzicant din orașul Storojineț, de 35 de ani, căsătorit, a fost executat în ziua de 20 octombrie 1914 pentru pretins spionaj de către jandarmii d-lui Fischer. Dosar, proces-verbal, martori sau alte dovezi lipsesc cu desăvârșire. Alexandru Handiuc, ajutor de primar din Hliboca, a fost executat de jandarmi în

comuna Cupca, în ziua de 19 sau 20 septembrie 1914. Fapta incriminată: trădare și les majestate. Acte, dovezi, lipsesc. Johann Rohatynovici, cizmar din comuna Jadova, județul Storojineț, de 55 ani, căsătorit, a fost executat de jandarmii d-lui Fischer, în Kutu (Galiția), în luna septembrie 1914. Fapta ce i se imputa era pretins spionaj în favorul rușilor. Dovezi lipsesc. Petre Crassovschi, agricultor din Panca, județul Storojineț, de 26 ani, a fost executat de jandarmi în comuna Kutu, din Galiția, pe la începutul lunii octombrie 1914. Fapta: pretins spionaj. Asupra acestei execuțiuni, care totuși s-a săvârșit, nu s-a putut stabili niciun act, niciun martor, nicio precizare a faptei incriminate. Karl Kacicovschi, cizmar din orașul Storojineț, a fost executat de jandarmii d-lui Fischer în comuna Pătrăuți pe Siret, în ziua de 26 septembrie 1914, pentru pretins spionaj. Țăranii George Rebarciuc din Trestiana, Vasile Dușceag din Cuciurul Mare, Nicolae Șușinschi din Cuciurul Mare și Procopie Iațcu din Cuciurul Mare, fiind arestați de jandarmii d-lui Fischer, au fost schingiuiți și maltratați în așa fel încât, scurt timp după ce încăpură pe mâinile oamenilor generalului Fischer, au murit din cauza cumplitelor maltratări.

D-lor deputați, cazuri de felul celor arătate s-ar putea înmulți la infinit. Din cele relatate aici vă puteți convinge că, în adevăr, teroarea ce s-a dezlănțuit asupra Bucovinei a fost neomenoasă și grozavă. Acum trec la acea parte a expunerilor mele, care am credea că face oarecum continuitate în expunerea d-lui deputat Bălănescu. Este capitolul care va trata pe scurt distrugerea economică și materială pe care au săvârșit-o jandarmii austrieci în Bucovina, conduși de generalul Fischer. În această parte vreau să arăt că, pe lângă activitatea de poliție militară și, în parte, și de activitatea militară propriu-zisă față de invaziunea rusească, desfășurată de generalul Fischer, d-sa a mai avut și o întinsă activitate în aprovizionarea armatei austriece. La Cernăuți, d-l general Fischer instalase un întreg stat-major pe lângă comandamentul său de jandarmi și angajase o serie de oameni care serveau în această direcție. Biroul economic de pe lângă Comandamentul de Jandarmi din Cernăuți era condus de un evreu, Storfer¹¹. Acest domn Storfer a fost și autorul unui proiect de colonizare a

¹¹ Berthold Storfer (1880–1944) a fost industriaș și bancher; a trăit la Cernăuți, Budapesta și Viena. A condus Biroul economic de pe lângă Comandamentul de Jandarmi Cernăuți, iar la sfârșitul Primului Război Mondial a fost numit consilierul de război în rang de maior de cavalerie în cadrul Corpului de Ofițeri al generalului de armată Eduard Fischer. A profesat în domeniul silvic și al industriei lemnului. Din 1904 a fost membru al Consiliului Societății de Industrie Forestieră. În perioada interbelică s-a stabilit la Viena, unde a fost proprietarul unei bănci și al unei societăți în comandită. A fost membru al Societății „La Continental” și acționar la mai multe conerne internaționale. În 1928 a înființat o firmă de transport, iar în 1936 a fost numit vicepreședinte al unei fabrici de catifea și mătăsuri „Rudolf Reichert & Söhne” din Mährisch-Trübau. După anul 1938 s-a implicat în acțiunile de ajutorare a evreilor, înființând Comitetul de întrajutorare și de susținere a emigrației evreiești. A coordonat așa-numitele „transporturi

Bucovinei și am avut ocazia, cu prilejul venirii armatei române în Bucovina, să fac un fel de razie prin rafturile actelor austriece rămase de la stăpânitorii prăbușiți și să văd acest proiect de colonizare a Bucovinei, în care Storfer arată că Bucovina trebuie colonizată cu populație de altă naționalitate și că românii trebuie reduși în consistența lor etnică, pentru a se crea siguranța cuvenită în Bucovina față de frontierele prea apropiate ale Vechiului Regat român. Am avut ocazia să văd că acest conducător și director economic al biroului generalului Fischer era un om cu sentimente cât se poate de dușmane nouă, românilor. Și acest om conducea politica economică a Bucovinei, iar la Ițcani, în celălalt punct mai aproape de frontiera cu România, se așezase un locotenent cu numele Lönohl, care făcea legătura cu Cernăuții. Acestea erau cele două puncte principale chemate și însărcinate cu organizarea de aprovizionare a unităților militare din Bucovina și, mai ales, a comandamentului d-lui Fischer din Bucovina cu proviziuni, nu numai din Bucovina, ci și din Vechiul Regat. În cuprinsul Bucovinei, generalul Fischer rechiziționează, ridică averile oamenilor după bunul său plac. Dacă cineva îndrăznește să protesteze contra rechizițiunilor sau să arate că organele supuse ordinelor sale și însărcinate cu aceste rechizițiuni procedau nedrept, era declarat dușman al Austriei, arestat și îndepărtat din Bucovina. Așa a pățit-o d-l George Boncheș, fost deputat dietal, care se plânsese generalului Fischer că agenții săi, Horn și un proprietar scăpătat, Alexandru Radovski și alții comiteau acte de ilegalitate față de populația din Bucovina. El a fost imediat arestat și trimis în tabăra de la Thalerhof. Dar, în sfârșit, în cuprinsul Bucovinei, d-l Fischer își putea permite, prin jandarmii săi, orice acțiune, pentru că era la largul său și după concepția sa de satrap, de care se conducea, găsea și puterea și tăria morală ca să procedeze față de populația civilă rămasă acasă după bunul plac.

Dar, vedeți, d-lor, acest lucru cred că interesează pe reprezentanții românismului de pretutindeni, acțiunea d-lui Fischer nu s-a mărginit numai la cuprinsul Bucovinei și

ilegale” ale evreilor către Palestina. Până în 1943 Storfer a dus în Viena un trai privilegiat, deoarece autoritățile naziste aveau nevoie de el ca expert în tratativele dificile de pe piața maritimă din Europa de sud-est. Fiind deportat, a murit la Auschwitz în 1944. Cf. Eduard Fischer, *Krieg ohne Heer. Meine Verteidigung der Bukowina gegen die Russen* [Război fără armată. Apărarea Bucovinei de către mine împotriva rușilor], Wien, 1935; Gabriele Anderl, *9096 Leben. Der unbekannte Judenretter Berthold Storfer* [9096 vieți. Necunoscutul salvator de evrei Berthold Storfer], Berlin, Rotbuch Verlag, 2012, 400 p.; http://austria-forum.org/af/Wissenssammlungen/Biographien/Storfer,_Berthold.

tendința de acaparare de averi și de stoarcere a românilor se simțea departe de fruntariile Bucovinei, în cuprinsul Vechiului Regat. Bande întregi de contrabandiști și dezertori din armata română au fost organizate, echipate, plătite și armate de generalul Fischer și de oamenii săi, pentru că, organizându-se și trecând fostele fruntarii dintre România și Bucovina, să intre în satele mărginașe ale Vechiului Regat, să prade populația și să aducă prăzile făcute la Cernăuți, unde se împărțeau între oamenii care conduceau această sinistru acțiune. Foarte mulți grăniceri români, care păzeau fruntariile regatului, și-au găsit moartea de glonte sau pumnalul asasinilor organizați și înarmați de generalul Fischer și ale oamenilor de sub ordinele sale. Cred, d-lor, că acestea sunt fapte care trebuie denunțate și aduse la cunoștința opiniei publice românești, pentru ca nedreptățile, crimele, abuzurile care s-au comis trebuie să-și găsească cuvenita răsplată. La spatele acestor bande de contrabandiști și de agenți plătiți de generalul Fischer funcționau o serie de agenți de aprovizionare și care trebuiau să claseze prăzile aduse, împărțindu-le după diferite necesități, dar care mai ales își vedeau de interesele lor particulare. Și iată câteva nume și e foarte caracteristic și foarte interesant a se asculta numele acestor agenți. Îmi veți permite să citesc, arătând și locul unde funcționau. În județul Suceava (din Bucovina), în comuna Uidești, erau: Efroim Ruckenstein, Hersch Brügger, David Berntal și dirigintele poștal Moritz Brüll; apoi David Merlaub, despre care se zice că a realizat o avere de câteva milioane; Jossel Abrahamowicz și Iacob Möller. [...] Sunt date concrete. Eu nu adaug nimic de la mine. [...] La Chilișeni și Rus-Poieni: Ruchel Rachmuth, Itzig Gelber, Itzig Rachmoth, N. Rohrlich. La Hreățca, Plavalar[i], Ruș[ii]-Mănăstioara: Solomon Bernstein, Fritz Merlaub, Wolf Brügger, Hendl Rachmuth și Hersch Brügger. (Interpelarea deputatului este întreruptă de A. C. Cuza, care este interesat dacă cei enumerați mai trăiesc în Bucovina și dacă au drepturi. Răspunsul a fost afirmativ). La Tișăuți, Mitocul Dragomirnei: Anshel Markus și jandarmul plutonier Gutwald. La Reuseni și Bunești: Moses Gelbert, Armbrüster și jandarmul plutonier Sauer. În orașul Suceava, la centru, funcționa ca om de deosebită încredere spionul Jüdel Tornschein, ajutat de [un] anume Chaim Schapira. La Vatra Dornei erau Jakob Klier și Moses Klammer etc., etc., etc.

Pagubele care prin aceste acte de vandalism și în afară de orice legalitate au fost cauzate satelor bucovinene și celor din Vechiul Regat se ridică la multe milioane de lei. Dar, d-lor deputați, dacă citesc aceste nume, trebuie să fac o declarație de la această tribună, și anume următoarea. Sunt adânc pătruns de convingerea că de la înălțimea acestei tribune nu se pot spune decât lucruri perfect adevărate și, mai ales, lucruri care pot să fie de un folos practic neamului și țării noastre. Nicidecum nu mă preocupă dorința de a se semăna zăzania între locuitorii aceleiași patrii. Citesc numai date

concrete și date istorice care aparțin trecutului de suferință al românismului pentru înfăptuirea idealului românesc. Țin, deci, să fac o mică paranteză, cu acest prilej, pentru că s-a văzut, cum a constatat și d-l Cuza, că numele celor citați sunt mai mult nume evreiești. Țin să constat următorul fapt: după prăbușirea stăpânirii austriece, în octombrie 1918 și în timpul interregnelui, până la sosirea glorioaselor steaguri românești pe plaiurile Bucovinei noastre, țărănimea din Bucovina, scăpată de teroarea jandarmului austriac, de teroarea acelora care timp de patru ani de zile își bătuseră joc de tot ce era mai sfânt și mai bun în sufletul nostru, țărănimea scăpată, în sfârșit, de această teroare, credea că a sosit momentul ca să-și ia o revanșă și să-și facă dreptate. Au pornit să-și facă sătenii această dreptate, mânați de o ură și o mânie foarte explicabilă, deși poate nedreptățită. [...] De îndată ce, însă, armatele române au intrat în Bucovina, stăpânirile s-au așezat din nou. Criminalii care voiseră să-și facă singuri dreptate au fost arestați și au fost puși la beciuri și închisori și poate trebuia să se facă așa cu dânșii atunci, pentru că prea de-aproape se înrudea acțiunea lor cu acțiunile acelora pe care noi îi detestăm și îi detestăm și astăzi, acțiunea așa-numiților bolșevici. Dar eu sunt de părere că dacă acestor țărani li se aplicaseră toate rigorile legilor în vigoare, aceeași măsură ar fi trebuit să fie aplicată tuturor criminalilor din Bucovina. Acest lucru nu s-a făcut și nu este de căderea mea să discutăm aici de ce nu s-a făcut atunci acest lucru. Vreau să constat numai că, după ce țărani noștri, care într-o pornire de foarte explicabilă revoltă și-au luat singuri revanșa, după ce ei fuseseră arestați, după ce, din motive independente de voința autorităților bucovinene, nu se putuse rezolva mai repede chestiunea lor, de care se lipsea Curtea de Apel, care odată cu prăbușirea Austriei se desființase pentru bucovineni și Curtea de Apel fiind la Lemberg, acești oameni, [care] au stat luni de zile, parte în arestul preventiv, parte fiind condamnați, au fost întemnițați de-a binelea. Dacă din motive de rezon de stat și de siguranță publică, a fost necesar ca acei oameni să fie arestați atunci, chiar și condamnați, eu nu zic că s-a făcut un lucru rău, însă foarte bine s-a făcut dacă cu ocaziunea amnestierilor de sfintele sărbători, acești nenorociți au fost propuși clemenței M.S. Regelui pentru grațiere și țin de datoria mea să mulțumesc onor guvernului pentru luarea acestor frumoase inițiative, redând societății și libertății, prin amnistiere, pe niște oameni care nu săvârșiseră altceva decât că se făcuseră ecolul unor mari nemulțumiri, care și azi încă clocotesc în inimile românilor din Bucovina.

D-lor deputați, înainte de a trece la concluziunea finală a expunerii mele de astăzi și în legătură cu declarațiunile pe care le-am făcut, constatând că nu sunt deloc preocupat de ideea și de gândul de a face propagandă antisemită, aș vrea să fac o mică digresiune și cer voia d-voastre pentru aceasta, spre a putea lămuri o chestiune și un

punct de vedere la care eu țin foarte mult. S-ar putea și eu știu că există la noi tendința de a se interpreta vorbele pe care le-am spus în această incintă, așa cum îi convine aceluia care le dă interpretarea. Dar pentru a nu se putea spune că eu am fost mânat de alte idei, decât acelea de a aduce adevărul la lumină și de a cere o dreaptă răsplată pentru faptele fiecăruia, în orice situațiune ele s-ar fi săvârșit, țin d-lor să arăt că nu preocupările antisemite împotriva unor oameni de o anume rasă sau credință m-au făcut să spun lucrurile acestea în așa fel cum le-am spus eu înaintea acestei onorate Camere. [...] Și bănuiala mea se întemeiază în această direcție pe un fapt recent, pe care cred că am datoria să-l aduc la cunoștința onoratei Camere. Îmi voi permite, deci, să citesc textual dintr-o revistă care apare astăzi la Paris și care este menită să informeze opinia publică europeană asupra lucrurilor care se petrec în cuprinsul României, ca să vedeți că este foarte aproape ideea și bănuiala mea că aceeași interpretare ar putea să dea și cuvintelor mele de astăzi, mai curând sau mai târziu, în fața aropagului lumii, care astăzi este constituit la Paris. În publicația pariziană „Bulletin du Comité des délégations juives auprès de la Conférence de la Paix”, nr. 9, din 31 decembrie 1919, se publică pe multe coloane o lungă expunere-protest împotriva pogromurilor. În această expunere nu lipsește și un capitol privitor la România și iată ce anume se scrie despre țara noastră: „România consideră Tratatul asupra minorităților ca un petec de hârtie. De abia a trecut o săptămână de când delegații români au semnat Tratatul de Pace și deja România cearcă a-l nimici prin toate mijloacele. Guvernul român a inaugurat o campanie în contra acestui tratat”. Această campanie a găsit ecou în presa franceză. La 25 decembrie, ziarul „Les Temps” publică o notă care emană de la biroul de presă român, organ al guvernului din București, care cuprinde fraze foarte semnificative, ca cele ce urmează. „În toate cazurile, țara întregă și toate partidele politice consideră clauzele Tratatului de Pace ca incompatibile cu demnitatea și suveranitatea statului român”. Și mai departe: „D-l Vaida Voevod, recunoscând pe deplin nedreptatea unor anume clauze, s-a decis pentru acceptarea Tratatului, în speranța că România va produce astfel o schimbare în sentimentele ostile ale unor anume aliați și va obține prin negociații noi modificări dorite. Nota aliaților merge atât de departe, încât face și amenințări. Situația actuală se poate stabiliza, dat tot așa se poate ca, în lipsa oricărei modificări a Tratatului, să izbucnească mișcări periculoase. Aceste mișcări periculoase sunt pogromuri cu care e amenințată populația evreiască din România. Autoritatea română caută să provoace manifestațiuni meșteșugite contra Tratatului, pentru a duce în eroare străinătatea”. Astfel, la 26 curent, „Les Temps” publică o telegramă din București, anunțând că Consiliul Municipal al acestui oraș remisese demisia sa ministrului de Interne, pentru a protesta în contra semnării unei păci care înjosește suveranitatea noastră și demnitatea

poporului român. „Dar știrea aceasta și în această formă este falsă. În realitate, Consiliul Municipal din București a fost dizolvat în câteva luni în urmă și înlocuit printr-un Consiliu provizoriu, ale cărui funcțiuni trebuiau să ia sfârșit prin forța împrejurărilor, în urma alegerilor iminente. Este evident că s-a făcut uz de această situațiune, pentru a mîna Consiliul provizoriu la o manifestație în contra Tratatului de Pace. Trebuie să ne așteptăm și la alte manifestațiuni de acest fel într-un viitor apropiat. De altfel, guvernul român nu gîndește deloc a aplica Tratatul minorităților; el simulează chiar a-l ignora complet. Abordînd chestia evreiască, noul președinte al Consiliului, d-l Al. Vaida Voevod a declarat, în cursul recentului său discurs-program, că chestia aceasta a fost rezolvită prin Decretul-lege din 22 mai 1919 și el n-a făcut nicio aluziune la Tratatul deja semnat. Or acest Decret-lege este absolut insuficient pînă cînd, prin Tratatul asupra minorităților, chestiunea evreiască este rezolvată în întregime. Faptul ignorării Tratatului într-un punct atît de capital denotă atitudinea guvernelor române față de aceste chestiuni importante. Excese antisemite în România. Mare pericol de pogromuri. Ni se scrie din București. Agitația pogromistă organizată de vechiul guvern al generalului Văitoianu, sub pretext de propagandă contra bolșevismului, a început a aduce roadele sale. Guvernul generalului Văitoianu a lăsat să se placardeze în toate părțile mari afișe intitulate «Bestiile roșii» și face să se răspîndească milioane de exemplare de broșuri imprimate în imprimăriile statului, în care se zice că numai jidanii sunt bolșevici și că trebuie să se ducă o luptă aprigă în contra lor. Toate intervențiile jidanilor din România pe lângă guvern, cu scopul de a se obține de la acesta ca el să pună capăt acestor periculoase agitațiuni au rămas zadarnice. La Adjud, un târg moldovenesc locuit de numeroși jidani, afișele intitulate «Bestiile roșii» provoacă numaidecît excese antisemite. Locotenentul Constantinescu, comandantul militar al gării, se puse a-i ataca pe jidani ziua mare. El lovi crud câțiva, maltrată pe alții, arestă pe unii și jefui mai multe maghernițe. Președintele comunității jidovești, d-l Herman Marcovici, fu torturat. Iată numele jidanilor greu vulnerați: Crețu, Artur Rosenberg, Mayer, o bătrână doamnă Mina Goldenberg și amândoi ginerii ei. Toată populațiunea evreiască din Adjud s-a refugiat la Focșani, capitala județului. Populația evreiască din România e foarte alarmată. Se crede că excesele de la Adjud nu sunt decît semnalul unui pogrom general, în vederea căruia partidul d-lui Brătianu și celelalte grupuri antisemite lucrează de multă vreme”. În Transilvania: „Noi am relatat deja în nr. 8 al buletinului nostru felul cum birocrația română expulzează în masă pe jidanii din Transilvania. Toate mijloacele sunt bune pentru funcționarii români spre a

se debarasa de jidani”. Iată în această materie un document interesant pe care îl publică ziarul „Mântuirea”¹², care apare la București, cu data de 30 octombrie 1919: „Jidanul David Hirsch, născut la Alba Iulia (Transilvania), voind să plece la Viena spre a-și vizita familia pe care nu o văzuse în cursul celor cinci ani de război, n-a putut să obțină pașaportul necesar, decât semnând declarația ce urmează: «Eu, subsemnatul David Hirsch, declar că mă separez de statul român și că renunț în consecință la drepturile de cetățean român. Declar, în același timp, că nu mă voi întoarce niciodată în România»”.

D-lor deputați, sunt desigur în asentimentul d-voastre, al tuturor, când constat că autorii acestor născociri și defăimări a țării noastre în fața lumii sunt oameni care foarte rău servesc interesele neamului căruia aparțin. Iar de la poporul evreiesc din cuprinsul României Mari așteptăm să ia cea mai hotărâtă poziție față de acele ignobile calomnii, dezmințindu-le în mod precis și în publicitate. Căci sămânța antisemitismului aruncată din abundență de inconstiența mentorilor de la Paris nu trebuie să prindă rădăcini în țara noastră. Am ținut să aduc această chestiune înaintea d-voastră pentru ca să se vadă că atunci când în țara românească este perfectă liniște, când în această onorată Cameră s-au făcut declarațiuni și declarațiuni foarte simpatice, chiar din partea reprezentanților evreimii, propagandiștii de la Paris ne defaimă în modul arătat. Și trebuie să reținem faptul că declarațiuni de acelea cum le-a făcut d-l deputat basarabean Melicsohn sunt de natură a face apropiere între noi și evreii cu care vrem să conlocuim în deplină pace și înțelegere. Dar, dacă în aceste împrejurări de liniște, de perfectă ordine în cuprinsul țării românești, oamenii de la Paris, care reprezintă acolo interesele poporului evreiesc, găsesc de cuviință să ne defaime, atunci cred că împotriva acestor manopere se cuvine ca să se ridice un glas de protestare în incinta acestei onorate Camere și un glas care să stabilească neadevărul afirmațiunilor publicate la Paris. Iar cât privește amănuntele arătate astăzi în fața onoratei Camere, țin să precizez încă o dată că nu motive de propagandă antisemite m-au determinat să aduc aceste lucruri înaintea onoratei Camere. Aceste amănunte și date aparținătoare istoriei neamului nostru să nu fie interpretate și puse în intențiunea acelora care le aduc ca fiind emenate din porniri antisemite. Aceasta am vrut să constat înaintea onoratei Camere.

Acum să-mi dați voie, în partea finală, să constat că, desigur, chiar după rațiunile legilor existente, noi nu suntem în măsură să dăm o judecată de condamnare sau de

¹² „Mântuirea”, 1919, București, cotidian național evreiesc. Din comitetul de redacție făceau parte: I. Sternberg, I. Botosnasky, F. Călugăreanu, Filip Finkelstein, I. Rosen, A. Schonfeld. Printre colaboratori îi amintim pe Ș. Lazăr, Diamant Max, Leon Taubman, Barbu Lăzăreanu, Mișu Weisman, Alexis Nour, A. Camburopol, Moti Rabinovici, Felix Aderca, B. Fundoianu, A. Ludo, Abr Feller. Seria a doua apare săptămânal în perioada 1944–1948. Cf. Marian Petcu (coordonator), *Istoria jurnalismului din România în date. Enciclopedie cronologică*, Iași, Editura Polirom, 2012, p. 361.

absolvire în chestiunea pe care am discutat-o. Asupra faptelor comise de generalul Fischer și ale colaboratorilor săi în cuprinsul Bucovinei, nu noi avem să ne rostim în ultimă instanță. Am atras atenția onoratei Camere asupra acestei chestiuni și îmi permit a atrage și atenția onor[atului] guvern și, în special, d-lui ministru de Justiție [Ion Pelivan] și de Război [Traian Moșoiu], fiindcă d-l general Fischer a aparținut armatei și poate mai cade și astăzi sub prevederile codurilor militare și îi rog, din partea noastră, a reprezentanților Bucovinei, ca d-lor să dea toată atențiunea acestei chestiuni, pentru că chestiunea generalului Fischer pentru noi, bucovinenii, este o chestiune de importanță evident practică și de importanță de stat chiar, întrucât populația Bucovinei întregi, de la Nistru și până la Dorna este pasionată de chestiunea aceasta. Tot poporul bucovinean așteaptă din partea onor[atului] guvern o dreaptă soluțiune a ei și cere să se pună omul în fața faptelor sale, ca să se constate dacă faptele sale sunt în adevăr în sarcina sa și dacă el, așa cum le-a făcut, este vinovat de ele sau ba; să se dea sancțiunea cuvenită acelor vinovați și să se dea absolvire acelor care nu sunt vinovați de nimic. Noi știm că generalul Fischer se găsește astăzi în puterea autorităților românești și suntem informați, fără să știm în mod precis, că generalul Fischer se petrece undeva la Iași. Cum el, prin faptele sale, pe care le-am arătat, ne aparține nouă, noi cerem să fim lămurii asupra rosturilor sale și, mai ales, cerem să știm precis în ce stadiu se găsește această chestiune. Cerem mai departe, și aceasta este propunerea concretă pe care o fac, ca din sânul acestei onorate Camere să se instituie o anchetă parlamentară, din care să facă parte și deputați bucovineni cât de mulți, dar și d-nii deputați din celelalte părți ale României Mari și care anchetă să se ocupe îndeaproape de întreaga chestiune, pe care noi, cu un termen scurt, o numim „chestiunea Fischer”, constatând toate faptele, cu toate amănuntele care se mai pot descoperi, fiindcă nici eu nu le-am avut pe toate la dispozițiune. Va să zică o anchetă parlamentară, investită cu toate puterile de anchetă, să stabilească cu exactitate și cu precizie toate faptele, pentru că, pregătind materialul pentru instanțele judecătorești, să-l înainteze acestora, iar acestea, în deplină lumină și în deplină cunoștință de cauză, să-și dea verdictul asupra lor. Cerem cu toată hotărârea ca în această chestiune să se facă lumină deplină.

Anexa II

Interpelarea deputatului Vasile Lițu (Partidul Democrat al Unirii, circumscripția Dorna, județul Câmpulung), prezentată în ședința A. D. din 4 februarie 1920, referitoare la acțiunile lui Aurel Onciul în Bucovina¹³

D-lor deputați, în urma celor spuse de d-l Morariu¹⁴ în chestiunea Fischer, se poate încredința fiecare român de ceea ce a săvârșit acest om în Bucovina. De fapt, de la Nistru și până la Vatra Dornei, întreaga populațiune română și ucraineană întreabă azi ce s-a făcut cu acest om, este judecat sau nu este judecat? Ce s-a făcut cu averea lui imensă, pe care a câștigat-o prin fraudă, prin contrabandele ce le-a săvârșit din Vechiul Regat și Basarabia? Până azi, lumea românească din Bucovina și lumea ucraineană care așteaptă odată ca să se facă dreptate deplină, vede că nu s-a făcut nimic în această privință. Și chiar acum, de sărbătorile Crăciunului, toată lumea ne-a întrebat ce este cu d-l Fischer, care a fost călăul nostru. Nimic, nimic, niciun răspuns nu se dă până în ziua de azi. Și noi le-am spus: oameni buni, așteptați, dreptate se va face și Fischer va răspunde pentru toate faptele lui criminale ce le-a săvârșit împotriva populațiunii române și ucrainene din Bucovina. [...]

Dar tocmai acum vreau să vorbesc despre un complice, și anume despre unul foarte vajnic. Afară de d-l Fischer, care a fost persoana cea mare, care a fost genialul Fischer, laudat de toate gazetele vieneze, fiindcă fiecare reporter, fiecare corespondent era bine plătit de d-l Fischer, care-și câștiga averi de milioane pe spinarea populațiunii necăjite și suferinde din Bucovina și în urma contrabandelor ce le săvârșea din Vechiul Regat, unul dintre complicii săi cei mai vajnici, unul care a dat toate informațiunile, unul care a săvârșit așisderea fapte criminale împotriva neamului românesc din Bucovina, este și cinstitul Aurel Cavaler de Onciul¹⁵, fost deputat, spre rușinea noastră, al românilor din Bucovina, în Parlamentul austriac.

¹³ D.A.D., M.O., nr. 30, 6 februarie 1920, p. 407–410.

¹⁴ Aurel Morariu, deputat al Partidului Democrat al Unirii, circumscripția Storojineț, județul Storojineț.

¹⁵ Aurel Onciul (1864–1921) a fost jurist și om politic. A făcut studii liceale și universitare la Cernăuți și Viena. A obținut doctoratul în drept în anul 1866. Este autorul mai multor volume: *Dicționar juridic-politic* (Cernăuți, 1895); *Reforma administrației* (București, 1899); *Dreptul administrativ românesc* (Viena, 1900) ș.a. A fost funcționar la Procuratura de Finanțe din Viena, la Ministerul Cultelor și Învățământului, translator pentru dreptul românesc la „Foaia legilor imperiale” de la Ministerul de Interne, secretar ministerial, căpitan districtual în Moravia, docent pentru dreptul de asigurare și administrativ la Școala Tehnică Superioară din Brünn, referent al guvernului local. Intră în politică în anul 1896. A fost președintele Partidului Democrat Român din Bucovina. A fost ales deputat în Consiliul Imperial (1901), pentru circumscripția Cernăuți–Storojineț, deputat în Dieta Țării (din 1907). A dus o politică pro-ucraineană. Din anul 1920 și-a deschis un birou de avocatură la București. Cf. Marian Olaru, *Mișcarea națională a românilor din Bucovina*, Rădăuți, Editura Septentrion, 2002, p. 168–192;

Acest fost deputat român în Parlamentul austriac, Aurel Cavaler de Onciul a avut, de cum a pus piciorul pe pământul nenorocit al Bucovinei, o atitudine cât se poate de dușmănoasă față de ceea ce este românesc și a avut ieșiri chiar prea dușmănoase când a fost vorba că cineva ar cuteza să mărturisească idealul românismului întreg. Acest Aurel Cavaler de Onciul, când a venit în Bucovina, a căutat întâi să distrugă cu desăvârșire armonia și buna înțelegere ce era între românii din Bucovina, care purtau o luptă foarte aprigă împotriva guvernului austriac. Acest Aurel Cavaler de Onciul a izbutit să sfârșească Partidul Național Român, înjghebat de neuitatul Gheorghe Popovici și de Grigore Filimon¹⁶. Partidul Național Român din Bucovina începuse să facă organizația politică, începuse să facă organizația culturală, înființând prin toate satele case de citire, începuse să facă organizație economică, înființând prin toate satele bănci populare, prin neuitatul apostol, am putea zice, al băncilor populare din Bucovina, Grigore Filimon. Acest Aurel Onciul, cu tovarășii săi de luptă, ca să le spunem așa, a început lupta cea mai înverșunată împotriva acelor care începuseră să facă organizație politică, culturală și economică a românilor bucovinei. Tot felul de denunțuri, toate calomniile, toate insultele le-a debitat la adresa bărbaților care nu voiau să secondeze acțiunea sa politică. Nu a fost îndeajuns atâta. Acest Aurel Cavaler de Onciul s-a atins chiar de România, spunând că România nu merită să existe, România numai atunci poate să înflorească, dacă se va alipi de Austro-Ungaria, să stea în aceleași raporturi cu Austro-Ungaria, pe care o iubea el așa de mult, cum stă Bavaria față de Prusia. Acest Aurel Cavaler de Onciul a insultat pe bărbații noștri politici cei mai de seamă din Vechiul Regat, pe bărbații de știință, el a denunțat și insultat pe un bătrân care a

Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. I, Iași–Suceava, Editura Princeps–Biblioteca Bucovinei „I. G. Sbiera”, 2004, p. 155–156.

¹⁶ Aurel Onciul s-a implicat în luptele politice dintre „bătrânii” și „tinerii” membri ai fostului Partid Poporal Național Român (1900–1905, președinte Iancu Flondor), lansând atacuri dure la adresa acestuia, după eșecul „pactului” (înțelegere politică) cu guvernatorul Bucovinei, Friedrich Bourguignon Freiherr von Baumberg (1897–1903). În anul 1902, Aurel Onciul a fondat Partidul Țărănesc Democrat (Societatea Politică „Unirea”), cu organele de presă „Privitorul” și „Voința Poporului”. Partidul, sacrificând idealurile luptei naționale, era orientat spre o colaborare cu autoritățile austriece și cu celelalte etnii din Bucovina, în primul rând cu rutenii și spre atragerea în activitatea politică a țărănimii și a învățătorilor. În anul 1905, Partidul Conservator Român (fondat în 1900) a fuzionat cu Partidul Țărănesc Democrat, noua formațiune politică numindu-se Partidul Național Român, care a funcționat până în anul 1908. În Bucovina au activat, în perioada 1892–1910, și alte partide politice: Societatea politică „Concordia”, devenită Partidul Național Român (1892); Partidul Poporal Român/Partidul Radical Român (1897); Partidul Conservator Român (1900–1905); Partidul Creștin-Social Român (1908; în 1909 își schimbă denumirea în Partidul Național Român); Partidul Social Democrat (1896). Cf. Marian Olaru, *op. cit.*, p. 96–122; 168–192.

câștigat cele mai frumoase merite pentru cultura neamului nostru, pe Maiorescu. A fost chiar și un proces la Curtea cu Jurați, unde el a insultat pe Maiorescu, spunând că Maiorescu a susținut în Bucovina iridenta română. Aurel Cavaler de Onciul a insultat armata română. Aurel Cavaler de Onciul a insultat femeia română. Aurel Cavaler de Onciul a insultat, cu alte cuvinte, tot ce a fost român, în cuprinsul României Mari.

Lucrurile s-au desfășurat în Bucovina, odată cu venirea sa, cât se poate de mult în dauna românismului din această nenorocită țară. Pe lângă alte fapte destul de rușinoase și destul de criminale săvârșite de dumnealui în dauna intereselor românești, ce a făcut? A sprijinit întotdeauna pe ucrainenii și, îndeosebi, pe tovarășul său nedespărțit, pe Nicolae Vasilco¹⁷, un renegeat român. Atunci când românii din Bucovina se luptau cu cea mai înverșunată îndârjire împotriva rutenizării sau ucrainizării Bucovinei, Aurel Cavaler de Onciul susținea în presă, susținea în Parlament, că Bucovina nu se rutenizează, Bucovina se românizează. Și guvernul central austriac spunea: Mă rog, ce vor românii ăștia? Ce doresc ei? Ce se tot caină? Ce se tot vaită cu toții? Că sunt ucrainizați, rutenizați? Nu este adevărat, însă reprezentantul tipic al românilor, Aurel Cavaler de Onciul, susține contrariul. Susține că Bucovina se românizează, iar nu se rutenizează. Și la orice prilej, rutenii sau ucrainenii erau favorizați și sprijiniți și de guvernul central din Viena și de guvernul local din Cernăuți împotriva românilor. Cine le dădea toate armele? Cine ajută și sprijinea lupta ucrainenilor? D-l Aurel Cavaler de Onciul. Când a început Liga Culturală o viață mai frumoasă, când a început să-și înțeleagă rostul ei adevărat pentru a face o atmosferă bună și pentru a pregăti spiritele pentru vremurile care erau să vină și care au venit astăzi, tot d-l Aurel Cavaler de Onciul, atât în presă, cât și în Parlament și prin rapoartele sale secrete ce le făcea guvernului central austriac, insulta Liga și insulta pe toți bărbații din fruntea Ligii care sprijineau rosturile și intențiunile Ligii Culturale din București. Cel mai denunțat om care a putut fi din partea lui Aurel Onciul a fost tocmai învățatul și iubitul nostru dascăl, apostolul culturii românești și actualul nostru președinte, d-l N. Iorga.

Afară de acestea, d-l Aurel Onciul a denunțat pe toți intelectualii români din Bucovina, îndeosebi pe profesorii tineri de la licee și pe învățătorii tineri care ieșiseră tocmai din școala naționalistă a d-lui Iorga și Cuza. În revista sa, scrisă în limba

¹⁷ Nicolae Vasilco (1868–1924), om politic. A studiat la Viena, a fost primar la Lucavița și Vijnița. A făcut parte din Dieta Bucovinei și din Parlamentul de la Viena (1898–1918). A fost membru al Radei ucrainene de la Liov (1918). A participat la tratativele de pace de la Brest-Litovsk (1918). A fost unul dintre inițiatorii Reuniunii Române de Leptură din Cernăuți. Ulterior va sluji interesele ucrainenilor, susținând împărțirea Bucovinei între ucrainenii și românii. Vezi Emil Satco, *op. cit.*, p. 557.

germană, „Die Wahrheit” [„Adevărul”]¹⁸, numai Wahrheit nu era, căci era minciună peste tot. [...] D-l Aurel Onciul, în numărul de Paște, din 1914, scrie într-un articol de fond despre elementele primejdioase statului austriac. Și între aceste elemente erau numiți cei dintâi profesorii tineri români de la Liceul român din Cernăuți și profesorii tineri de la Liceul român din Suceava. În sfârșit, articolul acesta a avut un răsunet deosebit. Toți profesorii tineri de la aceste două licee au avut să sufere tot felul de prigoniri din partea autorităților austriece. Răposatul Ion Grămadă¹⁹, care a murit la Cireșoaia, luptând vitejește pentru întregirea neamului românesc, cu mine și cu d-l Dimitrie Marmeliuc²⁰ și alți tineri profesori, am avut atunci să îndurăm toate suferințele, toate umilințele din partea d-lui președinte al țării de atunci, care era contele de Mëran²¹. Atunci ni s-a pus în vedere că rostul nostru în Bucovina s-a sfârșit, că noi trebuie să ne alegem, ori suntem buni cetățeni austrieci și rămânem acolo sau să ne ducem în altă parte, unde credem să avem un teren mai prielnic, mai rodnic pentru munca noastră. Toate acestea le datorăm numai d-lui Aurel Cavalier de Onciul, care a știut să poarte cu destulă înverșunare lupta împotriva elementelor adevărat românești.

Izbucnește războiul mondial. În Bucovina se introduce starea de asediu și cenzura, o pază grozavă se exercită în toate orașele, satele, pe toate drumurile, prin

¹⁸ „Die Wahrheit”, a apărut la Cernăuți și Viena între noiembrie 1907 și august 1914 (cu o întrerupere pe parcursul anului 1913); publicația, prevăzută ca bilunară, a fost editată în limba germană de Mihail Chisanovici și de un grup de apropiați ai lui Aurel Onciul. Cf. http://letters.uaic.ro/html/pgid140_RO.html.

¹⁹ Ion Grămadă (1866–1917) a fost istoric și prozator. Și-a făcut studiile superioare la Cernăuți și Viena. Și-a susținut doctoratul cu teza *Participarea românilor la asediul Vienei, 1683*. A fost membru al Societății „România Jună” și a colaborat la „Deutsches Volksblatt” (Cernăuți). În perioada 1912–1913 a fost redactor la ziarul „Românul” (Arad), apoi la „Viața nouă”. Organ politic național (Cernăuți), publicația Clubului Național Român și a colaborat la „Dimineța” (București), susținând cauza românilor bucovineni. A fost profesor la Liceul german din Cernăuți, unde a predat istoria, limba română și logica. Autor de nuvele, schițe, eseuri. De asemenea, este autorul unei monografii despre Societatea „România Jună” din Viena. După izbucnirea Primului Război Mondial s-a înrolat voluntar în armata română. A fost comandant de pluton în Regimentul 8 Vânători. A murit în luptele de la Cireșoaia. Cf. Emil Satco, *op. cit.*, p. 443–444.

²⁰ Dimitrie Marmeliuc (1866–1970) și-a făcut studiile liceale la Suceava și cele universitare la Viena. A fost doctor în filologie clasică. A activat ca profesor secundar (1913–1919), profesor stagiar (1919), docent (1920), profesor agregat (1921), profesor titular la Facultatea de Litere a Universității din Cernăuți (1925) și la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București (1940), cercetător principal la Institutul de Lingvistică al Academiei Române (1952–1966). A fost director al Teatrului Național din Cernăuți (1925–1926). A fost autorul unor studii de specialitate în domeniul folcloristicii. Cf. Emil Satco, *op. cit.*, p. 30.

²¹ Contele Rudolf von Mëran a fost guvernatorul Bucovinei în perioada 1912–1917.

păduri, pretutindeni. Cine devine cel mai vajnic sfetnic al d-lui Fischer, care a fost îndată înaintat colonel și pe urmă comandant al forțelor combatante din Bucovina? A fost d-l Cavaler Onciul, care s-a îmbiat a fi aghiotant și omul de încredere al d-lui Fischer. În această calitate, d-l Aurel Cavaler de Onciul și-a desfășurat activitatea sa rodnică în a denunța, în a insulta, în a ponegri pe români. Și după cum sunt informat, nicio arestare a unui român nu se făcea fără prealabilul preaviz al d-lui Aurel Cavaler de Onciul. [...] Toate arestările care s-au făcut, s-au făcut, cum vă spun, cu prealabilul aviz al d-lui Aurel Cavaler de Onciul. Dar apoi au început și contrabandele. D-l Aurel Cavaler de Onciul a știut de toate aceste contrabande, le-a sprijinit cât a putut și unde a putut, nu s-a sinchisit de nimic. Nu am fost atunci în Bucovina, însă oamenii spun multe și ceea ce spun nu pot să le aduc de la această înaltă tribună. Spun numai ceea ce știu eu. Iată însă că armata austriacă stătea destul de rău. D-l Cavaler de Onciul nu știa cum să câștige încrederea desăvârșită, nu numai a d-lui Fischer, ci și a locurilor mai înalte de la Viena și să arate că, în adevăr, Aurel Cavaler de Onciul, în vremurile cele mai grele și de cumpănă a Austriei, el e omul cel chemat să o scape, să o mântuie de primejdia ce trebuia să vină. Și dumnealui pune la cale pe Fischer ca să alcătuiască o legiune românească, sau, cum a observat un domn deputat, „Franc Tirreur”. S-au trimis ordine la toate prefecturile, la toți primarii de prin sate și la toți membrii cei mai vajnici ai consiliilor comunale din Bucovina din partea românească. Au fost convocați la reședința prefecturii și li s-a pus în vedere că trebuie să se înființeze numaidecât o legiune românească, că românii trebuie să dovedească înaintea înaltului tron habsburgic că ei sunt gata oricând să-și verse sângele numai pentru dinastia habsburgică. Bieții primari, asupra cărora atârnă întotdeauna sabia lui Damocles, nu au avut ce face, au trebuit să execute ordinele d-lui Fischer, care era sfătuit de Aurel Cavaler de Onciul și s-a pus la cale (cred că cea mai mare parte dintre d-voastră știți) adunarea cea mare de la Suceava, la care au luat parte românii din toate satele bucovinene. Și, bine a spus atunci un primar din Fundu Moldovei, Toader Leușteanu, către un prieten al meu: „Dragă d-le, aici ne ispășim noi, primarii și ceilalți, toate păcatele noastre, la adunarea aceasta!” Și atunci s-a pus la cale, în adunarea aceea, cum vă spun, înjghebarea unei legiuni românești ca să lupte, dragă Doamne, să fie un fel de gardă sătească. Numai, însă, lucrurile nu s-au petrecut așa. Oamenilor li s-a pus în vedere că vor căpăta trei, patru, cinci coroane pe zi, că vor fi înarmați bine, că vor căpăta haine, că nu vor trebui să părăsească satul lor și că vor avea să păzească rânduiala, siguranța și liniștea în sat; că la lupte nu vor lua parte nicidecum, în schimb vor avea destule și prea destule foloase. Sătenii noștri, bieții, cum erau cei mai slabi, pentru că floarea toată a fost recrutată și mobilizată, s-au înduplecat și au rămas, cu atât mai mult cu cât li s-a spus că dacă nu vor intra în legiunea română, vor fi cu toții

recrutați și vor fi trimiși în cea dintâi linie de luptă. Și oamenii, ca să-și apere oasele, au ascultat sfaturile d-lui Aurel Onciul și au intrat aproape cea mai mare parte din bărbați care nu au fost mobilizați și care erau trecuți de 40 și 45 de ani, au intrat în legiunea aceasta „românească”, cum îi zicea d-l Aurel Onciul. Tot la adunarea mare care s-a ținut atunci la Suceava, d-l Aurel Onciul nu s-a mulțumit cu alcătuirea acestei legiuni, ci a ticluit și o telegramă, poate una din cele mai obraznice telegrame ce se poate trimite unui cap încoronat. De la această adunare s-a trimis Regelui nostru o telegramă ca să nu cuteze el cumva să meargă împotriva Austriei, ci că atunci va avea de furcă cu legiunea românească. Cam acesta a fost înțelesul. Cuprinsul adevărat l-am citit atunci, din întâmplare, în gazetele nemțești, când eram în temnița de la Graz. Ce s-a întâmplat pe urmă? Nenorocita aceasta de legiune s-a împrăștiat pe la vetre și membrii acestei legiuni au căpătat de la reședința fiecărei prefecturi câte o armă și câte 100 de cartușe, de haine și bani nici vorbă nu era.

Scurt timp după aceea intră rușii în Bucovina și se ocupă toată Bucovina, până la Mestecăniș și dau acolo de legiunea aceasta românească a d-lui Aurel Onciul. Rușii au văzut că aceștia sunt civili și înarmați, parte din ei care au fost prinși au fost spânzurați, iar cea mai mare parte din acești nenorociți au zvârlit armele și au fugit în Vechiul Regat. Și dacă populațiunea civilă română din sudul Bucovinei nu a fost atunci măcelărită cu desăvârșire, aceasta se datorește numai milei și blândeții soldatului rus. Azi plâng oamenii și-și blestemă zilele acelea când știu că au luat parte la această legiune. Cei care au rămas sub ruși, iarăși povestesc cele ce auzeau din gura rușilor prin feluriți tâlmaci. Astfel auzeau că toată populațiunea civilă din Bucovina ar fi putut fi nimicită de către ruși din pricina acestui nenorocit om, care se cheamă Aurel Onciul.

Afară de acestea, în toate vorbirile sale din Parlament și în scrisul său prin ziare, mai ales în „Foaia Poporului”²², el veșnic insultă România. Când România a scos sabia pentru dezrobirea noastră, a tuturor, care sufeream sub jugul nemțesc și unguresc, d-l Aurel Onciul s-a pus absolut în serviciul austrieșilor. Când s-a întâmplat dezastrul armatei române, omul care s-a bucurat cel mai tare a fost d-l Aurel Onciul. Nu pot să uit niciodată ceea ce scria d-sa în „Foaia Poporului” despre retragerea nenorocită a armatei române. Pe când noi, românii, sângerăm în sufletul nostru de cele ce se petreceau, d-l Aurel Onciul scria cele mai vehemente articole împotriva României, împotriva bărbaților ei de stat și împotriva Regelui, care a cutezat să scoată sabia

²² „Foaia Poporului”. Organul românilor din Bucovina, Cernăuți, 1909–1914, săptămânal; editor și proprietar Aurel Onciul; redactor responsabil George Bor (din 25 decembrie 1910, redactor responsabil Dimitrie Sidoriuc). Cf. Cocuz V. Ioan, Hulubei Matei, *Presa românească în Bucovina. 1809–1944*, f. 1., f. e., 1991, p. 63.

pentru dezrobirea noastră, a celor din Monarhia Austro-Ungară. Cum trata el atunci armata română? Ca nimic. Nu pot să vă spun cuvintele ce le adresase el atunci față de armata română. Nu se potrivește pentru demnitatea acestui Parlament să le rostesc aici; acestea să rămână acolo, în „Foaia Poporului”, pe care a scris-o d-sa.

Iată că se apropia sfârșitul Monarhiei Austro-Ungare, erau cele din urmă zvârcoliri ale ei. În Italia, armata austriacă zdrobită, frontul de la Salonic, sfărâmat; înlăuntru, toate naționalitățile se deșteptaseră. Cehii se organizaseră aproape în stat cum se cade, se închegaseră, de asemenea slavii de sud, italienii, polonii și era vorba ca și deputații români din Parlamentul austriac să ia și ei inițiativa să înceapă și ei ceva și au început, ce este drept, cei cinci sau șase deputați, câți erau în Parlamentul austriac, o acțiune, dar cum? Mai mult austriacă, fiindcă împăratul Carol dăduse prin octombrie un *Manifest către iubitele sale popoare*, pe care nu le-a iubit niciodată. Că el dă depline drepturi tuturor popoarelor din împărăția sa, ca să se bucure fiecare de drepturile sale și atunci și deputații noștri din Parlament s-au gândit să înceapă ceva și au început o acțiune care era în conformitate cu acest manifest. Dar cei cinci deputați au văzut că acum catastrofa Monarhiei este inevitabilă și prăbușirea trebuie să aibă numaidecât loc și au venit în țară și au început să sprijine opera noastră, a aceluia care ne întorceam, fie din temnițe, fie din armata austro-ungară și începusem să organizăm la noi în Bucovina și să pregătim lumea pentru unirea cu toate țările românești.

În 27 octombrie 1918 convocasem noi, la Cernăuți, reprezentanți ai întregului popor român din toată țara, ca la această adunare să se ia o hotărâre definitivă cu privire la atitudinea noastră pe viitor. Cine a căutat să zădărnicească întrunirea aceasta, fiindcă cunoștea din partea cui este pusă la cale această întrunire? D-l Aurel Onciul! O săptămână întreagă s-a luptat; totul a alarmat: Direcțiunea Poliției Cernăuți, armata, guvernul, în sfârșit, totul pentru ca, Doamne ferește, întrunirea să nu se țină. Am fost, cea mai mare parte, terorizați de d-lui, amenințați în fel și formă ca doar întrunirea aceasta să nu aibă loc. A trebuit să ducem o luptă foarte grea. Și ce s-a întâmplat? În ziua de 27 octombrie, reprezentanții întregului popor românesc din Bucovina au luat cea mai bărbătească hotărâre ce poate să o ia un popor atunci când i-a sosit clipa să-și spună cuvântul său, și atunci, în ziua de 27 octombrie 1918, reprezentanții români din întreaga Bucovină au hotărât unirea pe vecie cu toate țările românești. [...] Afară de d-l Aurel Onciul, care a rămas dezamăgit și nu a mai știut ce să facă. [...]

D-l Aurel Onciul, cavalier de industrie și comerț, care a pricinuit prin politica sa nefastă dezastrul băncilor țaranilor români, când a văzut că planul său nu a izbutit, s-a pus, cu vreo câțiva ciraci de-ai săi, să convoace, pe ziua de 3 noiembrie a aceluiași an, o întrunire a țărănimii, ca să dovedească că țărani din Bucovina nu se uită la cei o mie de reprezentanți ai tuturor păturilor sociale românești, care veniseră atunci la Cernăuți,

că țărani români țin mai departe, cu credință, la tronul habsburgic și nimeni nu vrea să știe de-o unire cu putregaiul din Vechiul Regat. Acestea au fost chiar vorbele sale, pe care mi le-a spus mie, imediat după terminarea mării noastre manifestațiuni din Cernăuți. Însă, vorba aceea, nu-i cum vrea omul, ci cum vrea Domnul! Dumnealui, tot atunci, iarăși m-a denunțat pe mine și tocmai în ajunul prăbușirii Monarhiei Austro-Ungare era să fiu din nou arestat și dus la Lemberg, în fața Curții Marțiale. Însă norocul m-a scăpat, fiindcă a doua zi dimineața s-a prăbușit întreaga armată austriacă, cu Kaizer cu tot, s-a dus și Aurel Onciul, deziluzionat și nu știu ce s-a mai făcut cu el.

Ce-a făcut dumnealui? În toată țara a izbucnit răscoala. Împrejurările la d-voastră, în Vechiul Regat, știți cum erau. Armata lui [Anton Ludwig August von] Mackensen era aici cu piciorul de fier încă pus pe grumazul nostru. Armata noastră din Moldova era cum a dat Dumnezeu. Nu se putea face nimic și ceea ce s-a făcut a fost mult, foarte mult. E drept că la apelul și strigătul nostru de ajutor, al românilor din Bucovina, M.S. Regele, cu guvernul de pe atunci, a hotărât ca viteaza și falnica armată română să intre în peticul acela de pământ care a fost rupt de la sânul maicii înainte cu 144 de ani, să intre în acel pământ al făgăduinței, care are cele mai frumoase amintiri din trecutul Moldovei. Și pe când ne pregăteam noi cu țărani și intelectualii, cu tot ce era suflare românească în Bucovina, ca să primim armata română, [...] ca să întâmpinăm viteaza noastră armată pe pământul scump al țării noastre și să-i așternem inimile noastre, d-l Aurel Onciul, prin cărdășie cu câțiva ucraineni, a luat cârma țării în mână sa și, când a văzut că nu se poate menține la cârmă, ce a făcut? Tocmai în momentul acela, când soldatul român apăruse la granița Bucovinei și când, din momentul acela, granița politică artificială a dispărut, d-l Onciul părăsește Cernăuțiul, cu toți banii din visteria țării, vine cu un tren special la Iași – căci atunci era guvernul la Iași – și a spus la Ițcani următoarele: dacă armata română va intra până la Suceava, va fi primită cu răceală; dacă va înainta până la Siret, va fi primită cu dispreț și, poate, altceva; dacă va trece peste râul Siret și va cuteza să cucerească Cernăuțiul, se va vărsa sânge. Acestea sunt vorbele d-sale de la Ițcani. Pornește d-sa, ca sol al Bucovinei, dar nu știu în numele cui și pentru ce, căci deputat nu mai putea fi, fiindcă Parlamentul austriac se dusese împreună cu iubitul său Kaizer. În numele lui Carol iarăși nu se mai putea, doar în numele generalului Fischer! Și a pornit cu o falcă la cer și alta la pământ să vină la Iași, să-i raporteze M.S. Regelui și guvernului român ca să nu cumva să înainteze armata românească în Bucovina, fiindcă Bucovina nu vrea să știe de unirea cu Patria Mamă. Bucovina vrea să rămână o republică independentă, unde d-l Aurel Onciul să fie pașă, după cum a fost de la 1903 până la prăbușirea Austriei sale iubite. Ce face întâmplarea sau nenorocul omului? La gară, la Iași, în loc să fie

întâmpinat cu flori și cu urale, îl întâmpină studențimea română cu huiduieli și bătaie cum se cade. [...]

Atunci a stat d-l Aurel Onciul o bucată de vreme liniștit. Nu știu dacă a fost deținut sau nu, dar cel puțin n-a mai cutezat să pângărească pământul sfânt al Bucovinei. Nu știu prin ce întâmplare s-a făcut, că nu s-a făcut nicio cercetare împotriva d-lui Onciul, nu s-au luat la cercetat articolele sale din gazetă, nu s-au luat nici vorbirile sale din Parlament, nu s-a judecat, n-a fost pus și omul acesta acolo unde trebuia să fie pus, după cum au făcut ardeleni cu vreo câțiva oameni de-ai lor, cum a fost profesorul Sulică de la Brașov. [...] Același lucru s-a întâmplat cu Aurel Onciul, a scăpat liber. [...] A scăpat așa de liber, foarte liber chiar, a venit în Bucovina cu o falcă în cer și cu una în pământ spunând: păi, d-lor, eu sunt frate cu Brătianu, eu la Brătianu mă duc așa, dar cu cutare sunt așa, și cu [Iuliu] Maniu și cu [Alexandru] Vaida și cu toți și nu-mi pasă de d-voastră. Populațiunea de la noi se miră cine este acest om, care cu legiunea română ne-a ucis de vii, care a dezbinat pe toți intelectualii noștri din Bucovina, care a luptat totdeauna împotriva intereselor și idealului românesc. Azi acest om vine și face astfel de lucruri, dar cine este ăsta? Și atunci oamenii au zis: a, el este tovarăș cu Fischer, apoi să știți că și Fischer scapă ca și el și vorba aceea, asta este cea dintâi rânduială care vine să ne anunțe și scăparea lui Fischer, și a venit d-l Onciul prin Dornișoara, va să zică pe hotarul Ardealului și a stat o bucată de vreme.

Într-una din zile citesc în ziare un anunț că d-l Aurel Onciul este avocat la București. Văd însă că d-lui nu-i este destul numai cu atâta, ci vrea și o răsplată de la Bucovina și dă în judecată administrațiunea bucovineană pentru vreo zece mii de coroane. Dreptatea românească a spus că nu i se cuvine. D-l Onciul credea că mai există Austria sa. Baroul de Ilfov să-l fi primit avocat, drept răsplată pentru crimele sale săvârșite împotriva neamului? Eu nu înțeleg. [...] Că ar fi în adevăr așa, nu știu, dar aș putea să zic de Baroul de Ilfov dacă l-a primit?! Cum se poate ca Baroul de Ilfov, în care sunt atâția bărbați vrednici, care au luptat și care au suferit pentru întregirea și pentru înfăptuirea României așa cum o avem astăzi, să săvârșescă o astfel de faptă și să primească pe un om cum este Aurel Onciul, care în decursul carierei sale politice

n-a făcut alta nimic decât să fie un om vândut intereselor străine și un om care s-a luptat împotriva înfăptuirii visului nostru de aur. El s-a luptat cu ură și îndârjire împotriva întregirii neamului românesc, așa cum îl avem în ziua de azi, unit, liber și mare! Așteptăm de la cei în drept să ia toate măsurile împotriva unui trădător ca Aurel Onciul. [...] Ce-i în drept au cuvântul.

La interpelările susținute de Aurel Morariu și Vasile Lițu, în aceeași ședință a Adunării Deputaților, generalul de brigadă Ion Rășcanu, ministrul de Război în guvernul Al. Vaida-Voevod (decembrie 1919 – martie 1920), răspunde următoarele: „D-le președinte, d-lor deputați, brava populațiune bucovineană are dreptul la toată satisfacțiunea și va fi satisfăcută. La strigătul disperat al Bucovinei, care ne-a fost făcut cunoscut de la această tribună, guvernul răspunde prin glasul meu că dreptate se va face. În ce mă privește pe mine, ministrul de Război, legile militare ale țării vor fi chemate să aplice cele mai riguroase și mai grave pedepse contra nelegiuțiilor care au comis atâtea nelegiuri în contra populațiunii și a fraților noștri din Bucovina. În ceea ce privește urmașii victimelor, văduve și orfani, vor fi declarați văduve și orfani din război și li se vor da pensie, astfel ca cu un moment mai înainte guvernul să poată face o faptă bună, să usuce lacrimile văduvelor și orfanilor. Mai pe larg, la această chestiune, din punct de vedere politic, d-l ministru al Bucovinei, Ion Nistor, care în momentul acesta nu este aici, va răspunde mâine și va da toată satisfacțiunea onoratei Camere”.

Anexa III

Interpelarea deputatului Iorgu G. Toma (Partidul Democrat al Unirii, circumscripția Câmpulung, județul Câmpulung), prezentată în ședința A.D. din 29 ianuarie 1920, referitoare la pagubele de război²³

D-le președinte, d-lor deputați, să-mi fie permis ca, asociindu-mă la interpelarea făcută de d-l Bălănescu, să profit de acest prilej pentru a vă atrage atențiunea asupra unora din suferințele îndurate de Bucovina din care vin. Nu mă voi ocupa, în puținele cuvinte pe care le voi rosti, nici de partea juridică a despăgubitorilor și nu mă voi ocupa nici de soluționarea chestiunii acesteia, pentru că și timpul este înaintat și nici nu sunt pregătit azi pentru aceea.

Să-mi dați voie, însă, ca să vă spun sau dacă știți să vă aduc aminte că desigur una dintre provinciile reunite cu Patria Mamă, care a suferit mai mult pe urma războiului mondial este de bună seamă Bucovina. Situată la extremitatea estică a fostului Imperiu Austro-Ungar era deja, prin pozițiunea ei, chemată să suporte cele

²³ D.A.D., M.O., nr. 28, 1 februarie 1920, p. 378–379.

dintâi atacuri ale dușmanului și chiar așa s-a întâmplat. Lupte grele s-au dat, cu deosebire în partea de nord a Bucovinei, pe teritoriul dintre Prut și Nistru, cu deosebire la Rarancea, Toporăuți și târgul Boian. Urmările acestor lupte au fost că aceste sate numite de mine au fost aproape în întregime distruse; teritoriul Bucovinei dintre Prut și Nistru a fost în tot timpul războiului cât l-au susținut rușii contra Austriei, din 1914 până la finele anului 1917, încontinuu ocupat de dușmani. Populația târgului românesc Boian a fost evacuată sau s-a împrăștiat în groaza luptelor ce s-au dat acolo. Casele au fost cu totul distruse și numai cât pusti și jale rămăsese acolo, unde înainte era un orășel înfloritor românesc. Teritoriul dintre Prut și până la Vatra-Dornei a fost de trei ori invadat de dușmani și de trei ori invadat de cei care ne erau stăpânitori, dar care au avut pentru noi o inimă mai rea și o ferocitate mai sălbatică decât chiar a dușmanului. [...]

Astfel că, cu drept cuvânt, se poate zice că Bucovina n-a trecut prin trei, ci prin șase invaziuni dușmane. Pe la sfârșitul anului 1917 s-a stabilit linia de bătaie de la orășelul mărginaș cu Moldova, Siretul, până la Valea-Suheii, trecând peste județele Siret, Rădăuți, Gura-Humorului și Câmpulung și pe linia aceasta au dispărut aproape cu desăvârșire ca la 30 de sate și au dispărut orășelele Siret, Gura-Humorului și târgul Solca. Pagubele sunt atât de însemnate, încât au dispărut nu numai locuințele omenești, dar și casele Domnului, bisericile. Locuitorii din aceste părți au trebuit să sape gropi în pământ și mulți dintre ei locuiesc și azi în asperitatea iernii în aceste triste condițiuni.

Numai considerațiunile acestea m-au îndemnat, d-lor deputați, să vă atrag atențiunea asupra populațiunii suferinde din Bucovina. Pagubele ce le-a suferit Bucovina de pe urma acestui război au fost evaluate de către austrieci la două miliarde și trei sute milioane de coroane. Pe urma acestor pagube, au distribuit, este adevărat, austriecii, până la venirea stăpânirii românești, aproape șapte–opt milioane de coroane, dar, durere, distribuția aceasta s-a făcut așa cum înțelegeau austriecii s-o facă, căci ei au considerat cu deosebire populațiunea străină, populația de la orașe și țăranul nostru nu s-a ales cu nimic aproape de pe urma acestor despăgubiri. De când dăinuiește stăpânirea românească în Bucovina, s-a făcut ceea ce s-a putut face, dar nici la un milion de coroane nu a ajuns ceea ce am putut noi să dăm populației și nu chiar populațiunii propriu-zise, ci o mare parte din aceste despăgubiri au trebuit să treacă pe seama edificiilor statului, pe seama clădirilor judecătoriale de ocol, biserici și școli și alte instituții publice, așa că țăranul propriu-zis nu a primit aproape nimic și nu a primit pentru că nu a avut de unde primi, din slabele rezerve și puținele economii ce le-au putut face resortul lucrărilor publice și al reedificării din Bucovina. S-a ajutat ici și colo ceea ce s-a putut, așa că jalea dăinuiește și acum.

Acum noi, deputații din Bucovina, avem obiceiul că la orice moment potrivit căutăm să ne punem în contact direct cu oamenii aceia care ne-au arătat încrederea lor, trimițându-ne încoace. Ținem adunări în care le raportăm asupra activității Parlamentului acestuia și cerem să auzim de la dânșii doleanțele și nevoile lor, pentru a putea contribui la salvarea lor. În aceste adunări, un glas se ridică numai și glasul acesta este să se dea hrană populațiunii și să i se dea ajutoare pentru refacerea gospodăriilor distruse.

Mi-aduc aminte de cerința ce o făcea poporul roman, strămoșii noștri: *panem et circensens* cerea poporul roman; poporul nostru cere numai pâine, de petreceri nici nu-i trece prin cap. Pâine, d-lor, este aceea care este cea mai necesară, să se caute și să se trimită pentru populațiunea bucovineană. Pentru aducerea acestei pâini întâmpinăm atâtea dificultăți, încât ați văzut d-voastre singuri, că astăzi un coleg al nostru din Bucovina a trebuit să ceară să i se fixeze o altă zi când să-și dezvolte interpelarea²⁴. Cu toate străduințele administrațiunii bucovinene, este aproape imposibil ca un vagon cu pâine ce pleacă de aici să ajungă, sau, dacă ajunge, să se oprească în Bucovina și să poată fi de folos populațiunii; căci el nu ajunge până la fosta frontieră, sau, dacă trece dincolo de frontieră, nu din vina noastră se rătăcește mai departe, în Ucraina. De pâine e lipsă la noi și e lipsă de ajutor în formă de mici avansuri pe seama pagubelor de război. Și nu trebuie să ne batem mult capul cu soluționarea acestei chestiuni pentru ajutorarea populațiunii bucovinene, fiindcă în împrejurările date, numai statul, după părerea noastră, ar fi în stare să plătească acele mici avansuri. Nu cere populațiunea bucovineană despăgubirea întreagă a pagubelor suferite, ea voiește numai, și am în vedere numai populațiunea sărmană, țăranimea ce a suferit mai mult, ea voiește să fie pusă în posibilitatea de a continua traiul cinstit, economic, ce l-a avut înainte.

Cu aceste cuvinte am voit să fac un apel, atât la d-voastre, d-lor deputați, cât și către banca ministerială, ca atunci când se va lua în vedere, nu o soluționare a chestiunii acesteia, ci o ajutorare a celor lipsiți, atunci să nu se uite nici de populațiunea bucovineană, care e mai lipsită.

²⁴ Vasile Marcu, deputat independent, orașul Cernăuți.

BUCOVINENI ÎN PARLAMENTUL ROMÂNIEI MARI. ADUNAREA DEPUTAȚILOR, SESIUNEA 1919–1920 (II)

RODICA IAȚENCU, MARIAN OLARU

Bukowiner Vertreter im Landtag Grossrumäniens. Abgeordnetenversammlung, Session 1919–1920 (II)

*(Zusammenfassung)**

Der vorliegende dokumentarische Beitrag behandelt die Tätigkeit der Bukowiner Vertreter im ersten Landtag Grossrumäniens – Abgeordnetenversammlung, Session November 1919 – März 1920. An den Wahlen, die aufgrund der im August 1919 erlassenen Gesetzen erfolgten, nahmen die Demokratische Vereinigungspartei (unter der Leitung Ion Nistors) und unabhängige Kandidaten teil. Die Bukowina wurde durch 26 Landtagsmitglieder (20 seitens der Demokratischen Vereinigungspartei und sechs Unabhängige) vertreten. Nach der Einführung in die Problematik des Themas und nach der Darstellung der Wahlergebnisse aus allen Bezirken (Suczawa, Kimpolung, Gurahumora, Radautz, Storozynetz, Czernowitz, Zastawna, Kotzman, Wiznitz, Waszkoutz, Sereth) beziehen sich die Verfasser auf die Tätigkeit der Bukowiner Abgeordneten. Ihren Reden wiesen hauptsächlich auf folgende Aspekte hin: die wirtschaftlichen Probleme der Provinz – die Tätigkeit der Wiener Liquidationskommission, die Zurückziehung der Kronenwährung und Vereinheitlichung der Nationalwährung, die Lage des Eisenbahnwesens und die Einrichtung eines Bahnbetriebsamtes in Czernowitz, das Agrarreform und -gesetz für Bessarabien, die Handelsverträge zwischen Rumänien und den Nachbarstaaten –, die Kriegszerstörungen und -entschädigungen, die Tätigkeit des Generals Fischer und Aurel Onciuls in der Bukowina. Im ersten Teil des Beitrags wurden zwei Anhänge präsentiert: Das *Telegramm*, das von Erast Mandicevschi seitens der Bukowina im ersten Landtag Grossrumäniens abgelesen wurde, und der Bericht und Gesetzentwurf hinsichtlich der Vereinigung der Bukowina mit Grossrumänien. Im zweiten Teil werden die Reden der Landtagsmitglieder Aurel Morariu, Vasile Lițu und Iorgu G. Toma über die Kriegszerstörungen und -entschädigungen, sowie über die Tätigkeit des Generals Fischer und Aurel Onciuls in der Bukowina präsentiert. Die Tätigkeit der Bukowiner Abgeordneten im ersten Landtag Grossrumäniens in der Session zwischen 1919 und 1920 hatte als Schwerpunkt die Bekanntmachung der Provinzangelegenheiten aus der Perspektive der Festigung des Vereinigungsprozesses Grossrumäniens.

Schlüsselwörter und -ausdrücke: die Bukowina, Landtagswahlen und Parlamentsmitglieder, Landtagsreden.

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.